

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ**

**«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
05 Соціальні та поведінкові науки
051 «Економіка»**

Форма навчання: заочна
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Євроінтеграційний вектор конкурентного розвитку України:
економічні ефекти та виклики»
(назва теми)

здобувача: Псаревського Володимира Віталійовича
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ольшевська Ірина Петрівна
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

_____
(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

_____
(підпис)

Київ 2025

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 104 сторінки, 13 таблиць, 9 рисунків, перелік джерел посилання з 50 найменувань.

«Євроінтеграційний вектор конкурентного розвитку України: економічні ефекти та виклики»

(назва кваліфікаційної магістерської роботи)

Об'єктом дослідження є процес конкурентного розвитку України в умовах євроінтеграції

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти впливу євроінтеграційних процесів на конкурентний розвиток національної економіки України.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – дослідження економічних ефектів та викликів євроінтеграційного вектору конкурентного розвитку України та розробка практичних рекомендацій щодо посилення конкурентних позицій України в умовах європейської інтеграції.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- систематизувати теоретичні засади дослідження європейської економічної інтеграції;
- проаналізувати еволюцію євроінтеграційних процесів України;
- оцінити сучасний стан торговельно-економічного співробітництва України та ЄС;
- дослідити вплив європейської інтеграції на конкурентоспроможність української економіки;
- визначити ключові виклики та перешкоди на шляху євроінтеграції України;
- розробити рекомендації щодо посилення конкурентних позицій України в процесі європейської інтеграції.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці конкретних пропозицій щодо поглиблення євроінтеграційних процесів України та підвищення її конкурентоспроможності на європейському ринку. Результати дослідження можуть бути використані при формуванні державної політики євроінтеграції та стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: європейська інтеграція, конкурентоспроможність, зона вільної торгівлі, експортний потенціал, економічні ефекти, євроінтеграційні виклики, міжнародна торгівля, інвестиційне співробітництво.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	6
1.1. Сутнісна природа та рушійні сили розвитку регіональної інтеграції	6
1.2. Європейський Союз на світовій карті інтеграційних процесів	10
1.3. Глобальні детермінанти конкурентного розвитку країн ЄС.....	15
РОЗДІЛ 2. ФОРМИ ТА РІВНІ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄС	27
2.1. Торговельне співробітництво України з ЄС як провідний вектор конкурентного розвитку	27
2.2. Інвестиційна взаємодія з державами ЄС у реалізації національних інтересів України.....	39
2.3. Науково-технологічний компонент українсько-європейського співробітництва	56
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЮ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД	64
3.1. Європейські програми і проекти повоєнної відбудови економіки України.....	64
3.2. Конкурентні напрями інтеграції України у європейський енергетичний простір.....	70
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Євроінтеграційні процеси є одним із ключових векторів розвитку України протягом останніх десятиліть. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році та отримання статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 році відкрили нові можливості та перспективи для поглиблення економічної співпраці та конвергенції України з європейським економічним простором. Водночас, євроінтеграційний курс ставить перед Україною низку викликів, пов'язаних з необхідністю підвищення конкурентоспроможності національної економіки, проведення структурних реформ, гармонізації законодавства та стандартів з нормами ЄС. В умовах глобальної нестабільності та геополітичних трансформацій дослідження економічних ефектів та перспектив євроінтеграції України набуває особливої актуальності та практичної значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика європейської економічної інтеграції України є предметом активних наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених. Теоретичні аспекти регіональної економічної інтеграції висвітлені у працях Б. Баласси, Дж. Вайнера, Р. Болдвіна, Е. Хааса. Питання розвитку Європейського Союзу та його взаємодії з третіми країнами досліджували М. Емерсон, Р. Болдвін, Ф. Шарпф та інші. Серед українських науковців вагомий внесок у дослідження євроінтеграційних процесів України зробили В. Геєць, А. Філіпенко, І. Бураковський, В. Сіденко, О. Шнирков, І. Школа, Д.Г. Лук'яненко, В.І. Чужиков, А.М. Подручник, О.С. Бурміч, М.Г. Вожняк та інші. Водночас, динамічність процесів європейської інтеграції України, особливо в умовах сучасних геополітичних викликів, зумовлює необхідність подальших комплексних досліджень економічних ефектів та перспектив реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної магістерської роботи є комплексне дослідження євроінтеграційного вектору конкурентного розвитку України, оцінка економічних ефектів та викликів європейської інтеграції для національної економіки.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити теоретико-методологічні засади регіональної економічної інтеграції;
- проаналізувати сутність та рушійні сили розвитку регіональної інтеграції;
- охарактеризувати місце Європейського Союзу на світовій карті інтеграційних процесів;
- визначити глобальні детермінанти конкурентного розвитку країн ЄС;
- дослідити основні форми та рівні економічного співробітництва України з ЄС;
- проаналізувати динаміку та структуру торговельного співробітництва України з ЄС;
- оцінити інвестиційну взаємодію України з державами ЄС;
- дослідити науково-технологічний компонент українсько-європейського співробітництва;
- визначити стратегічні напрями реалізації Україною євроінтеграційної стратегії в посткризовий період;
- обґрунтувати перспективні напрями інтеграції України у європейський енергетичний простір.

Об'єктом дослідження є процес конкурентного розвитку України в умовах євроінтеграції

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти реалізації євроінтеграційного вектору конкурентного розвитку України, економічні ефекти та виклики європейської інтеграції для національної економіки.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, теорії міжнародної економічної інтеграції, концепції європейської інтеграції. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: системний підхід - для комплексного дослідження євроінтеграційних процесів України; історичний метод - при дослідженні еволюції європейської інтеграції; статистичний аналіз - для оцінки динаміки торговельно-економічного співробітництва України та ЄС; метод порівняльного аналізу - при зіставленні показників соціально-економічного розвитку України та країн ЄС.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України та ЄС, статистичні дані Державної служби статистики України. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади при розробці та реалізації євроінтеграційної стратегії України, формуванні зовнішньоекономічної політики. Основні положення та висновки роботи можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні дисциплін "Міжнародна економічна інтеграція", "Європейська інтеграція", "Зовнішньоекономічна діяльність України" тощо.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Сутнісна природа та рушійні сили розвитку регіональної інтеграції

Регіональна економічна інтеграція є однією з ключових тенденцій розвитку сучасної світової економіки. Вона являє собою процес зближення, взаємопроникнення і зрощування національних економік в рамках інтеграційного об'єднання [22]. Теоретичне осмислення феномену регіональної економічної інтеграції бере свій початок у 1950-х роках з праць Я. Вайнера, Дж. Міда, Р. Ліпсі та інших представників неоліберального напрямку економічної думки.

Аналіз теоретичних підходів до визначення сутності регіональної економічної інтеграції дозволяє виокремити кілька ключових складових цього поняття:

1. Процесний підхід. Регіональна інтеграція розглядається як процес поступового зближення, взаємопристосування і зрощування національних господарських систем, що мають потенціал для розвитку стійких економічних зв'язків і поділу праці на різних рівнях.

2. Інституційний підхід. Акцентується увага на створенні наднаціональних інститутів управління інтеграційними процесами та формуванні єдиного правового поля для країн-учасниць.

3. Функціональний підхід. Регіональна інтеграція трактується як сукупність функціональних форм співробітництва в різних сферах - торгівлі, інвестиціях, виробничій кооперації, науково-технічному співробітництві тощо.

4. Результативний підхід. Інтеграція розглядається як стан економіки, що характеризується наявністю тісних, стійких взаємозв'язків між

національними господарствами, їх взаємодоповнюваністю, проведенням узгодженої міждержавної економічної політики [8-9].

Узагальнюючи різні підходи, можна визначити регіональну економічну інтеграцію як процес економічної взаємодії країн, що призводить до зближення господарських механізмів, набуває форми міждержавних угод і узгоджено регульований міждержавними органами.

Розвиток регіональної економічної інтеграції обумовлений дією цілого комплексу рушійних сил та факторів. Серед ключових рушійних сил регіональної інтеграції варто виділити наступні:

1. Поглиблення міжнародного поділу праці та спеціалізації виробництва. Інтеграція дозволяє більш ефективно використовувати ресурси, розвивати спеціалізацію виробництва з урахуванням конкурентних переваг країн.
2. Прагнення до розширення ринків збуту. Створення інтеграційних об'єднань забезпечує доступ компаній до більш ємних ринків.
3. Посилення конкуренції на світових ринках. Об'єднання зусиль дозволяє підвищити конкурентоспроможність компаній та економік країн-учасниць інтеграційного блоку.
4. Необхідність залучення іноземних інвестицій. Інтеграційні процеси сприяють формуванню більш привабливого інвестиційного клімату.
5. Вирішення спільних проблем економічного розвитку, структурної перебудови економіки. Інтеграція дозволяє об'єднати зусилля та ресурси для реалізації масштабних проектів.
6. Географічна близькість інтегрованих країн, наявність спільних кордонів. Це спрощує економічну взаємодію та зменшує транзакційні витрати.
7. Спільність економічних та інших проблем. Схожість рівнів економічного розвитку та проблем, що стоять перед країнами, сприяє їх інтеграції.
8. Демонстраційний ефект. Позитивні зміни в країнах, що інтегруються, мають психологічний вплив на інші держави.

9. Політичні фактори. Створення стабільного економічного та політичного простору, зміцнення миру та безпеки в регіоні [13].

Дія зазначених рушійних сил призводить до формування різних форм та рівнів регіональної економічної інтеграції. У теорії міжнародної економічної інтеграції традиційно виділяють п'ять основних форм (етапів) інтеграції [22]:

1. Зона вільної торгівлі - скасування митних тарифів та кількісних обмежень у взаємній торгівлі при збереженні національних тарифів у відносинах з третіми країнами.

2. Митний союз - запровадження єдиного митного тарифу і проведення єдиної зовнішньоторговельної політики щодо третіх країн.

3. Спільний ринок - забезпечення вільного руху не тільки товарів, а й факторів виробництва - капіталу та робочої сили.

4. Економічний союз - проведення єдиної економічної політики, уніфікація законодавства в валютній, бюджетній та інших сферах.

5. Повна економічна інтеграція - формування єдиної економічної політики та уніфікація законодавства.

Разом з тим, сучасні дослідники відзначають, що на практиці інтеграційні процеси часто не вкладаються в цю класичну схему. Спостерігається формування проміжних, гібридних форм інтеграції, що поєднують елементи різних етапів. Крім того, в умовах глобалізації з'являються нові форми регіональної взаємодії, такі як транскордонні кластери, економічні коридори тощо [20].

Отже, регіональна економічна інтеграція є однією з центральних тем сучасної економічної науки, що відображає поступове зближення національних економік через створення інтеграційних об'єднань. Її глибинна природа полягає у формуванні взаємопов'язаних господарських механізмів, які сприяють узгодженому економічному розвитку, а також підвищенню конкурентоспроможності країн-учасниць. Аналіз теоретичних підходів до інтеграції дозволяє розглядати її як процес та результат, що поєднує економічні, інституційні й функціональні аспекти.

Історичний контекст розвитку інтеграційних процесів дозволяє зрозуміти глибину цього феномену. Праці Я. Вайнера та інших дослідників у 1950-х роках заклали основу для осмислення регіональної інтеграції як явища, що постійно еволюціонує. Сучасна теорія інтеграції доповнена новими підходами, такими як транскордонні кластери й економічні коридори, що є відповіддю на виклики глобалізації. Наприклад, у контексті інтеграції України з Європейським Союзом спостерігається поєднання класичних форм, таких як зона вільної торгівлі, з новітніми моделями співпраці, орієнтованими на технологічний розвиток та інвестиції.

Дослідження рушійних сил інтеграційних процесів, серед яких міжнародний поділ праці, розширення ринків збуту, залучення іноземних інвестицій та спільність економічних проблем, дозволяє пояснити стійкий інтерес країн до регіональної взаємодії. Інтеграція Європейського Союзу, яка стала зразком для багатьох регіонів світу, демонструє ефективність економічного об'єднання через створення митних союзів, спільних ринків і подальше поглиблення співпраці. У випадку України участь у зоні вільної торгівлі з ЄС дала змогу суттєво змінити структуру торгівлі: зросла частка експорту товарів високої доданої вартості, хоча й залишаються виклики у гармонізації стандартів і зниженні транзакційних витрат.

Сучасна динаміка торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС є наочним прикладом взаємодії в межах інтеграційного процесу. У період до 2021 року спостерігалось позитивне сальдо торгівлі, що свідчило про стабільний експортний потенціал, проте у 2022–2023 роках негативне сальдо відображає складнощі, викликані геополітичними та економічними факторами. Ця ситуація підкреслює значення регіональної інтеграції як механізму подолання кризових явищ. Спільні інвестиційні проекти, підтримка інновацій та впровадження спільних стандартів сприяють стабілізації торговельних потоків і підвищенню стійкості національної економіки.

Таким чином, аналіз регіональної економічної інтеграції дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, інтеграція є багатовимірним

явищем, що об'єднує економічні, соціальні й політичні аспекти. По-друге, успішна інтеграція потребує ефективного управління та адаптації до нових викликів, зокрема глобалізаційних процесів. І, нарешті, приклад України показує, що навіть в умовах складної геополітичної ситуації регіональна економічна інтеграція залишається перспективним інструментом для забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту населення.

1.2. Європейський Союз на світовій карті інтеграційних процесів

Європейський Союз є одним з найбільш розвинених інтеграційних об'єднань у світі і часто розглядається як еталонна модель регіональної економічної інтеграції [30]. Процес європейської інтеграції, що розпочався у 1950-х роках, пройшов всі класичні етапи - від зони вільної торгівлі до економічного і валютного союзу. На сьогодні ЄС об'єднує 27 країн-членів з населенням понад 447 млн осіб та сукупним ВВП близько 15 трлн. євро станом на 2021 рік [19].

Ключовими особливостями європейської інтеграційної моделі є [42]:

1. Поетапність і послідовність інтеграційного процесу. ЄС пройшов шлях від секторальної інтеграції (Європейське об'єднання вугілля і сталі) до формування єдиного внутрішнього ринку і валютного союзу.
2. Поєднання наднаціонального та міжурядового підходів в управлінні. Створення системи наднаціональних інститутів (Європейська Комісія, Європейський Парламент) при збереженні ключової ролі національних урядів у прийнятті стратегічних рішень.
3. Високий рівень інституціоналізації. Формування розгалуженої системи інститутів та норм, що регулюють всі аспекти інтеграційної взаємодії.
4. Принцип субсидіарності, що передбачає вирішення питань на найнижчому можливому рівні.
5. Соціальна орієнтованість. Значна увага приділяється питанням соціального захисту, вирівнювання рівнів розвитку регіонів.

6. Відкритість для розширення. ЄС пройшов кілька етапів розширення, збільшившись з 6 до 27 країн-членів.

Еволюція європейської інтеграції є складним і багатовимірним процесом, що охоплює кілька десятиліть розвитку, трансформацій і адаптацій до нових викликів. Цей процес розпочався у післявоєнний період і спочатку мав на меті відновлення економічної стабільності, уникнення конфліктів і забезпечення сталого розвитку регіону. Ключовим початком інтеграції стало створення у 1951 році Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС). Це об'єднання охоплювало шість країн-засновниць — Бельгію, Францію, Італію, Люксембург, Нідерланди та ФРН — і мало на меті об'єднання ресурсів у стратегічних галузях вугілля та сталі, що були основою економіки та оборони того часу. У 1957 році ці країни підписали Римські договори, що започаткували створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом), які стали важливими етапами у формуванні основ єдиного європейського ринку та співробітництва у сфері мирного використання атомної енергії.

Подальший розвиток європейської інтеграції ознаменувався завершенням формування митного союзу у 1968 році. Цей крок мав ключове значення для спрощення торгівлі між країнами-членами, ліквідації митних бар'єрів і забезпечення вільного руху товарів у межах Співтовариства. У 1979 році було створено Європейську валютну систему, яка стала основою для запровадження єдиної європейської валюти. Це рішення відображало зростаючу необхідність координації валютної політики в умовах посилення економічної співпраці.

Наступним важливим етапом стало підписання у 1986 році Єдиного європейського акта, що заклав основу для створення єдиного внутрішнього ринку. Цей акт передбачав ліквідацію всіх перешкод для вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили в межах Європейського співтовариства. Реформи, закладені в цьому документі, стали каталізатором

для посилення економічної інтеграції та гармонізації правових норм між країнами-членами.

Підписання Маастрихтського договору у 1992 році стало переломним моментом у розвитку європейської інтеграції, оскільки він ознаменував створення Європейського Союзу у сучасному вигляді. Цей договір вперше ввів поняття спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а також визначив рамки для запровадження єдиної європейської валюти. У 1999 році євро стало офіційною валютою для країн-учасниць, що забезпечило високий рівень економічної та валютної інтеграції.

Розширення ЄС у 2004, 2007 та 2013 роках стало найбільшим у його історії і включало приєднання країн Центральної та Східної Європи. Цей процес підкреслив здатність ЄС інтегрувати різні економічні системи, забезпечуючи при цьому стабільність та розвиток регіону. У 2009 році Лісабонський договір, що набув чинності, реформував інституційну структуру ЄС, спрощуючи процес прийняття рішень і посилюючи роль Європейського парламенту.

Одним із найбільш резонансних подій сучасної історії ЄС став вихід Великобританії у 2020 році, відомий як Brexit. Це рішення продемонструвало як складнощі, так і межі інтеграційного процесу, водночас підтвердивши його адаптивність і здатність функціонувати в умовах нових викликів.

Сьогодні Європейський Союз є найбільш інтегрованим регіональним об'єднанням у світі, яке досягло стадії економічного і валютного союзу. Високий рівень інтеграції, включаючи єдину валюту, спільну зовнішню політику та спільний ринок, створив умови для сталого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та покращення добробуту громадян [19].

У табл. 1.1 відображена динаміка частки міжнародної торгівлі у ВВП для ряду європейських країн за 2013 та 2023 роки.

Таблиця 1.1 – Динаміка частки міжнародної торгівлі у ВВП для ряду європейських країн за 2013 та 2023 роки

Країна	2013	2023	Динаміка частки за досліджуваний період
Австрія	100,73	107,79	7,06
Бельгія	152,47	165,31	12,85
Болгарія	123,59	131,25	7,66
Кіпр	111,27	145,35	34,07
Чехія	130,37	150,39	20,02
Німеччина	79,87	88,67	8,80
Данія	100,07	105,24	5,17
Іспанія	57,75	67,52	9,77
Естонія	134,01	145,00	10,99
Фінляндія	82,86	77,85	-5,00
Франція	56,42	63,45	7,03
Велика Британія	52,46	61,78	9,32
Греція	57,52	72,52	15,00

Джерело: побудовано автором на основі [37]

У більшості країн спостерігається позитивна динаміка. Найбільше зростання показника зафіксовано на Кіпрі, Чехії та Хорватії, тоді як у Фінляндії зафіксовано спад.

У наступній табл. 1.2 наведено динаміку зовнішньої торгівлі товарами між Україною та ЄС у 2019–2023 роках. У 2019–2021 роках спостерігалось позитивне сальдо, що свідчить про перевищення експорту над імпортом. Однак у 2022 та 2023 роках ситуація змінилася: імпорт значно перевищив експорт, що призвело до негативного сальдо.

Таблиця 1.2 – Динаміка зовнішньої торгівлі товарами між Україною та ЄС у 2019–2023 роках

Рік	Експорт, млн дол. США	Імпорт, млн дол. США	Сальдо млн дол. США
2019	438,0	319,2	+118,8
2020	425,4	308,8	+116,6
2021	505,6	379,2	+126,4
2022	579,7	870,4	-290,7
2023	370,9	855,6	-484,7

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Дані таблиці, що відображають динаміку зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Європейським Союзом за період 2019–2023 років, дозволяють детально проаналізувати зміни в обсягах експорту, імпорту та сальдо зовнішньої торгівлі. На початку досліджуваного періоду, у 2019–2021 роках, Україна демонструвала стабільне позитивне сальдо торгівлі, що свідчить про конкурентоспроможність українських товарів на європейському ринку, а також про інтеграцію вітчизняної економіки до європейського простору. Проте у 2022 році відбулося різке скорочення експорту, на тлі значного зростання імпорту, що спричинило перехід до негативного сальдо. Ця тенденція поглибилася у 2023 році, що відображає значний дисбаланс у торгівлі.

Скорочення експорту в останні роки можна пояснити рядом геополітичних та економічних чинників, зокрема воєнними діями та порушенням ланцюгів постачання, що вплинули на спроможність українських виробників підтримувати обсяги експорту на попередньому рівні. Одночасно з цим зростання імпорту є наслідком зростаючої залежності від поставок товарів, необхідних для відновлення та стабілізації економіки. Значний приріст імпорту також відображає підвищення внутрішнього попиту на європейські товари, що є характерним для інтеграційних процесів між Україною та ЄС. Ці дані можна співвіднести з попередньою таблицею 1.1, яка відображає динаміку міжнародної торгівлі як частки ВВП для країн ЄС. Зростання частки торгівлі у ВВП для багатьох європейських країн свідчить про поглиблення інтеграції та орієнтацію на зовнішні ринки. У випадку України це демонструє, що, незважаючи на значні виклики, інтеграція до європейського економічного простору є незворотнім процесом. У 2019–2021 роках позитивне сальдо свідчило про те, що Україна активно включалася до європейських виробничих та логістичних ланцюгів, проте у 2022–2023 роках виклики, пов'язані із війною, тимчасово змінили цю динаміку.

Отже, можна зробити висновок про те, що у країнах ЄС торгівля відіграє важливу роль у формуванні економічного зростання, про що свідчить

зростання частки торгівлі у ВВП за останнє десятиліття. Україна, як країна, що прагне інтеграції до ЄС, також демонструвала подібну тенденцію до 2022 року, однак на сучасному етапі їй необхідно долати значні виклики, щоб повернутися до стабільної позитивної динаміки.

1.3. Глобальні детермінанти конкурентного розвитку країн ЄС

Конкурентоспроможність національних економік країн ЄС та Європейського Союзу в цілому як інтеграційного об'єднання визначається комплексом факторів глобального характеру. Так, конкурентні послуги та товари в країнах Європейського Союзу характеризуються високим рівнем технологічності, інноваційністю, екологічною орієнтованістю та диверсифікацією. Насамперед це зумовлено потужною промисловою базою, значними інвестиціями в науку та дослідження, а також суворими регламентами в галузі якості, безпеки та сталого розвитку.

Насамперед у промисловому секторі ЄС виокремлюються високотехнологічні товари, такі як автомобілі, авіакосмічна техніка, фармацевтична продукція та складні інженерні системи. Наприклад, автомобільна галузь ЄС представлена такими гігантами, як Volkswagen Group, BMW, Daimler, Stellantis і Renault. У 2022 році експорт автомобілів з ЄС склав близько 560 млрд євро, що зробило цей сектор ключовим для економіки регіону. Європейські виробники вирізняються впровадженням електричних і гібридних технологій, що дає змогу утримувати лідерство в умовах переходу на екологічно чистий транспорт. Наприклад, Tesla, хоч і американська компанія, активно виробляє електромобілі на заводах у Німеччині завдяки розвиненій виробничій інфраструктурі ЄС.

Фармацевтична промисловість Європи є ще однією конкурентною сферою. У таких країнах, як Німеччина, Швейцарія, Франція та Бельгія, зосереджені найбільші світові виробники ліків, включно з Bayer, Novartis, Roche і Sanofi. Експорт фармацевтичних препаратів з ЄС у 2022 році

перевищив 210 млрд євро. Особлива увага приділяється інноваційним біотехнологічним продуктам, вакцинам (включно з розробками Pfizer/BioNTech) і генним терапіям, що зумовлено високими стандартами регуляторних органів, таких як Європейське агентство з лікарських засобів (ЕМА) [26].

Послуги ЄС, особливо в галузі фінансів, логістики, туризму та освіти, також мають високу конкурентоспроможність. Лондон, Франкфурт, Париж і Люксембург є найважливішими фінансовими центрами, що надають послуги банківського обслуговування, страхування, управління активами та інвестиційних фондів. Незважаючи на вихід Великої Британії з ЄС, Лондон, як і раніше, залишається важливим хабом для європейських і світових фінансових операцій, обслуговуючи понад 40% глобальних валютних угод.

Європейська логістична інфраструктура підтримує конкурентні переваги товарів і послуг регіону. ЄС володіє мережею з більш ніж 70 тисяч кілометрів залізниць, а також морськими портами світового рівня, такими як Роттердам, Антверпен і Гамбург. Ці порти забезпечують швидку доставку товарів в інші регіони світу, а експортна вартість товарів ЄС у 2022 році склала 2,57 трлн євро. [26] Логістичний сектор активно впроваджує цифрові рішення, як-от блокчейн для відстеження ланцюгів поставок і зниження вуглецевого сліду.

У галузі туризму країни ЄС щорічно приймають понад 500 млн міжнародних туристів, що становить близько 50% світового туристичного потоку. Внесок галузі в економіку ЄС оцінюють у 10% ВВП регіону. Популярними напрямками залишаються Франція, Італія, Іспанія та Греція. Наприклад, Франція утримує звання найбільш відвідуваної країни світу, приймаючи понад 90 млн туристів щорічно, що приносить близько 57 млрд євро доходів. Інвестиції в інфраструктуру, розвиток культурного та екологічного туризму, а також цифровізація послуг сприяють підтримці конкурентоспроможності галузі.

Особлива увага приділяється сектору зеленої енергетики та технологій. У 2022 році частка відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у загальному енергоспоживанні ЄС досягла 22,1%. Лідерами в цьому секторі є Данія, Швеція та Німеччина, де впроваджуються передові розробки в галузі вітрової, сонячної енергії та водневих технологій. Найбільші компанії, такі як Siemens Gamesa і Vestas, експортують обладнання для ВДЕ по всьому світу. Європейська політика «Зеленого курсу» (European Green Deal), метою якої є досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року, сприяє розвитку цього сектора [26].

Загалом, наразі можна виділити основні глобальні детермінанти конкурентного розвитку країн ЄС [28]. Так, наприклад, розвиток технологій штучного інтелекту, інтернету речей, великих даних, хмарних обчислень та інших цифрових технологій трансформуює виробничі процеси, бізнес-моделі та структуру економіки. ЄС прагне стати лідером цифрової трансформації, реалізуючи стратегію «Цифрова Європа».

Правила конкуренції ЄС поширюються на сектор послуг, включаючи нерухомість, роздрібну торгівлю, поштові послуги та професійні послуги, які мають безпосередній вплив на повсякденне життя споживачів ЄС.

Зі збільшенням використання онлайн-платформ для придбання товарів і послуг Комісія прийняла Закон про цифрові послуги (DSA) та Закон про цифрові ринки (DMA) для забезпечення безпечного цифрового простору, де захищені основні права споживачів і де підприємства не повинні конкурувати з несправедливими перевагами, якими часто користуються великі онлайн-платформи.

Оператори, що надають професійні послуги, кваліфікуються як суб'єкти господарювання, а отже, на них поширюються правила конкуренції ЄС. У 2004 році Комісія ухвалила звіт «Конкуренція у сфері професійних послуг», за яким у 2005 році слідував наступний звіт «Можливості для подальших реформ». У цих звітах Комісія пояснила, що вона не виступає проти регулювання як такого, оскільки існують законні аргументи на користь певних

правил у професіях, але регулювання повинно існувати лише там, де воно забезпечує ефективний засіб захисту споживачів.

У 2022 році Комісія ухвалила Керівні принципи застосування конкурентного права ЄС до колективних договорів, що стосуються умов праці самозайнятих осіб, тобто осіб, які працюють повністю на себе і не наймають інших. Керівні принципи спрямовані на підвищення правової визначеності та забезпечення того, щоб конкурентне право ЄС не перешкоджало зусиллям щодо колективного поліпшення умов праці «самозайнятих осіб» у випадках, коли вони стикаються зі значним дисбалансом у переговорній силі.

Європейський Союз наразі стикається зі значними викликами, пов'язаними із цифровою трансформацією та глобальною економічною реструктуризацією. Одним із головних викликів є відставання від глобальних лідерів — США та Китаю — у сфері розвитку цифрових технологій. Домінування цих країн у ключових секторах цифрової економіки, таких як розробка програмного забезпечення, штучний інтелект і платформи електронної торгівлі, ставить ЄС у залежне становище. Лише одна з 20 найбільших технологічних компаній світу — німецька SAP — базується в Європі, що свідчить про низький рівень представленості європейських компаній у цьому секторі. Крім того, ЄС стикається з фрагментацією цифрового ринку, що обумовлено відмінностями в національних регуляторних системах. Це значно ускладнює розвиток єдиного цифрового простору, стримує масштабування інновацій і створює додаткові бар'єри для транскордонної торгівлі цифровими послугами.

Ще одним викликом є дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері інформаційних технологій. За оцінками Європейської Комісії, до 2020 року ЄС відчував нестачу близько 756 000 ІТ-фахівців, що значно стримувало розвиток цифрового сектора. Крім того, існує значна нерівномірність цифрового розвитку між країнами-членами. Данія, Фінляндія та Швеція, за результатами Індексу цифрової економіки та суспільства (DESI) 2021, є лідерами цифровізації, тоді як Румунія, Болгарія та Греція суттєво відстають. Ці

диспропорції створюють додаткові труднощі у формуванні єдиного цифрового ринку.

ЄС активно реагує на ці виклики через реалізацію низки ініціатив. Створення Єдиного цифрового ринку має на меті ліквідацію бар'єрів у цифровій торгівлі між країнами-членами, спрощення доступу до цифрових послуг і стимулювання інновацій. Програма "Цифрова Європа" з бюджетом 7,5 млрд євро на 2021–2027 роки спрямована на розвиток стратегічних цифрових потужностей, таких як штучний інтелект, високопродуктивні обчислення та кібербезпека. Підтримка стартапів і малих та середніх підприємств через ініціативу "Цифрові інновації та масштабування" покликана сприяти розширенню інноваційної екосистеми. Крім того, програма "Цифрові навички та робочі місця" має на меті подолання дефіциту цифрових навичок через навчальні програми та професійне підвищення кваліфікації.

Глобальні ланцюги створення вартості також зазнали значних змін під впливом пандемії COVID-19, яка оголила вразливість існуючих постачальних систем. Для ЄС це створило як виклики, так і можливості. Основними викликами є необхідність реструктуризації виробничих ланцюгів у критично важливих галузях, таких як фармацевтика, медичне обладнання та напівпровідники. Зміна структури постачань може призвести до зростання витрат, втрати конкурентних переваг та зниження ефективності через обмеження міжнародної спеціалізації. Водночас це відкриває можливості для розвитку високотехнологічних галузей, автоматизації виробництва та посилення регіональної інтеграції. Розвиток внутрішньоєвропейських ланцюгів постачання може зменшити залежність від зовнішніх постачальників та підвищити стійкість економіки.

ЄС реагує на ці виклики через нову промислову стратегію, яка акцентує увагу на стратегічній автономії в ключових галузях. Ініціатива "Відкрита стратегічна автономія" спрямована на досягнення балансу між відкритістю до міжнародної торгівлі та захистом критичних інтересів. Інструмент "InvestEU"

стимулює інвестиції у стратегічні європейські ланцюги створення вартості, сприяючи інноваціям та автоматизації виробництва.

Зміна клімату та перехід до низьковуглецевої економіки є одними з найбільш амбітних і водночас складних завдань для Європейського Союзу. У цьому контексті "Європейський зелений курс" є комплексною стратегією, спрямованою на трансформацію економіки країн-членів у кліматично нейтральну до 2050 року. Ця ініціатива є відповіддю на глобальні виклики, пов'язані з екологічною кризою, зростанням рівня викидів парникових газів та деградацією природних ресурсів. Основним етапом реалізації цієї стратегії є скорочення викидів парникових газів на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року, що вимагає кардинальних змін у структурі виробництва, енергетиці та транспортній системі.

Для досягнення цієї мети ЄС планує інвестувати 1 трлн євро у розвиток "зелених" технологій, впровадження циркулярної економіки та підвищення енергоефективності. Ці кошти будуть спрямовані на інновації у сфері відновлюваних джерел енергії, модернізацію промислових підприємств, розвиток інфраструктури для електромобілів та інші стійкі рішення. Важливим елементом стратегії є механізм прикордонного вуглецевого коригування, який має запобігти так званому "витоку вуглецю" — перенесенню виробництва до країн із менш жорсткими екологічними регуляціями. Ця ініціатива також сприятиме збереженню конкурентоспроможності європейських компаній.

Трансформація, яку пропонує "Європейський зелений курс", відкриває значні економічні можливості. ЄС має шанс стати глобальним лідером у розробці "зелених" технологій та їх експорті, забезпечуючи тим самим конкурентні переваги у світовій економіці. Зниження залежності від імпорту викопного палива сприятиме підвищенню енергетичної безпеки та стабільності постачань. Водночас впровадження нових технологій і розвиток галузей із низьким рівнем вуглецевих викидів створять нові робочі місця. За оцінками Європейської Комісії, реалізація "зеленого курсу" може забезпечити

до 1 мільйона нових робочих місць до 2030 року, що стане важливим фактором економічного зростання.

Однак перехід до низьковуглецевої економіки супроводжується численними викликами. Основним із них є необхідність значних інвестицій, які можуть призвести до короткострокової втрати конкурентоспроможності у деяких секторах. Соціальні наслідки також є важливим аспектом: регіони, залежні від викопного палива, можуть зазнати серйозних економічних і соціальних втрат. Наприклад, це стосується шахтарських регіонів, де зниження попиту на вугілля може призвести до закриття підприємств і втрати робочих місць. Для подолання цих викликів ЄС запровадив Фонд справедливого переходу з бюджетом 17,5 млрд євро, який забезпечує фінансову підтримку регіонам, що найбільше постраждали від економічної трансформації.

Демографічні зміни також є важливим викликом для ЄС. Старіння населення створює значний тиск на системи пенсійного забезпечення та охорони здоров'я, а також призводить до скорочення чисельності робочої сили. За прогнозами Євростату, до 2100 року частка населення старше 65 років зросте до 31%, що значно ускладнить підтримання економічної динаміки. Низький рівень народжуваності, який становить 1,53 дитини на жінку (станом на 2021 рік), є ще одним фактором, що посилює демографічну кризу. Цей показник значно нижчий за рівень, необхідний для природного відтворення населення, і обумовлює зменшення загальної чисельності населення в довгостроковій перспективі.

Міграційні потоки, хоч і здатні частково компенсувати демографічні виклики, створюють нові соціальні та політичні проблеми. ЄС залишається одним із найпривабливіших регіонів для мігрантів через високий рівень життя, економічну стабільність та розвинену інфраструктуру. Однак інтеграція мігрантів у суспільство, забезпечення їх прав і залучення до економічної активності вимагають значних ресурсів і комплексного підходу. Міграційна політика повинна враховувати як економічні, так і соціокультурні аспекти,

забезпечуючи баланс між потребами ринку праці та підтримкою соціальної стабільності.

Сучасні демографічні тенденції, які включають старіння населення, низький рівень народжуваності та зростання потреби у висококваліфікованих працівниках, мають значний вплив на конкурентоспроможність Європейського Союзу. Старіння населення суттєво посилює навантаження на системи соціального забезпечення та охорони здоров'я. Зростаюча частка літніх людей у суспільстві вимагає збільшення витрат на пенсійне забезпечення, довготривалу медичну допомогу та соціальні послуги, що, у свою чергу, створює додатковий податковий тягар на працююче населення. У довгостроковій перспективі це може зменшити економічну мотивацію молодших поколінь, особливо у висококонкурентному глобальному середовищі.

Старіння робочої сили також несе ризики зниження продуктивності праці, оскільки вікові обмеження можуть впливати на фізичну здатність до виконання певних завдань та швидкість адаптації до новітніх технологій. Це викликає потребу у трансформації економіки, яка має бути орієнтована на "срібну економіку" — систему, що враховує потреби літніх людей як споживачів і виробників. Наприклад, розвиток товарів і послуг, спеціально адаптованих для літніх людей, таких як інноваційні медичні послуги, розумні будинки та пристрої, сприятиме як економічному зростанню, так і підвищенню якості життя цього сегменту населення.

Для компенсації дефіциту робочої сили, який зумовлений демографічними змінами, ЄС також стикається з необхідністю залучення висококваліфікованих мігрантів. У деяких галузях, таких як інформаційні технології, охорона здоров'я та інженерія, дефіцит фахівців може стати значною перешкодою для інноваційного розвитку та підтримання конкурентних позицій ЄС на світовому ринку. Водночас залучення мігрантів вимагає належної інтеграційної політики, яка забезпечить їхню соціальну адаптацію та ефективне залучення до економіки. ЄС активно реагує на ці

виклики через низку стратегічних ініціатив. Політика активного старіння, спрямована на підвищення рівня зайнятості серед літніх людей, є одним із ключових інструментів для підтримання стабільності на ринку праці. Створення умов для довшого робочого життя, таких як гнучкі форми зайнятості, спеціальні програми навчання та перекваліфікації, сприяє підвищенню участі старших вікових груп в економічній активності.

Одночасно країни-члени ЄС реалізують програми підтримки сімей та народжуваності, спрямовані на покращення демографічної ситуації. Фінансова допомога сім'ям, розвиток доступної інфраструктури для догляду за дітьми та створення сприятливих умов для поєднання роботи й сімейного життя є важливими складовими цієї політики.

ЄС також розвиває спільну міграційну політику, включаючи механізми залучення висококваліфікованих фахівців, такі як "Блакитна карта ЄС". Ця ініціатива сприяє полегшенню доступу до ринку праці для працівників із третіх країн, що мають відповідну кваліфікацію, та створює додаткові стимули для їхнього працевлаштування в країнах ЄС. Важливим аспектом є забезпечення рівних умов праці для мігрантів, що сприяє як їхній інтеграції, так і загальному економічному зростанню. Крім того, значну роль у вирішенні демографічних викликів відіграють інвестиції в автоматизацію та роботизацію. Сучасні технології можуть значно підвищити продуктивність праці, компенсуючи дефіцит робочої сили та створюючи нові можливості для економічного розвитку. Впровадження робототехніки, штучного інтелекту та автоматизованих систем управління виробничими процесами дозволяє знизити залежність від людського фактора в багатьох галузях.

Зростання ролі економік, що розвиваються, зокрема Китаю, та геополітична нестабільність суттєво впливають на глобальну конкурентоспроможність Європейського Союзу, формуючи нові виклики та можливості. Китай, як провідна економіка, демонструє швидкий прогрес у багатьох галузях, які мають стратегічне значення для глобальної економіки. Значний акцент робиться на високих технологіях, таких як штучний інтелект,

зв'язок 5G, квантові обчислення та зелена енергетика. Цей напрямок розвитку дозволяє Китаю зміцнювати свої позиції як технологічного лідера, створюючи значну конкуренцію для країн ЄС на глобальних ринках.

Один із ключових інструментів економічного впливу Китаю — ініціатива "Один пояс, один шлях", яка спрямована на розвиток інфраструктури та посилення економічних зв'язків з країнами Євразії, включаючи Європу. Ця ініціатива дозволяє Китаю збільшувати свою присутність у глобальних ланцюгах постачання, що має суттєві наслідки для європейських компаній. Зростаючий попит на рідкоземельні метали, які є ключовими ресурсами для багатьох високотехнологічних галузей, також створює додаткову конкуренцію за ресурси, ускладнюючи доступ ЄС до критично важливих матеріалів. У цьому контексті важливим викликом для ЄС є нечесні торговельні практики, зокрема державна підтримка китайських компаній, що створює нерівні умови на світових ринках.

Відповідь ЄС на ці виклики базується на комплексній стратегії, яка враховує багатогранний характер відносин з Китаєм. Новий підхід визначає Китай одночасно як партнера, економічного конкурента та системного суперника. У рамках цієї стратегії ЄС впроваджує механізми скринінгу іноземних інвестицій, спрямовані на захист стратегічно важливих активів і технологій від можливих загроз. Диверсифікація ланцюгів постачання критично важливих ресурсів є ще одним важливим напрямком, що дозволяє зменшити залежність від одного постачальника. Для збереження технологічного лідерства ЄС посилює інноваційну політику, спрямовану на підтримку наукових досліджень і розвиток нових технологій. Крім того, розвиток стратегічних партнерств із США та іншими провідними економіками є ключовим інструментом для протидії зростаючому впливу Китаю на глобальну економіку.

На тлі цих економічних змін геополітична нестабільність також формує значний вплив на конкурентоспроможність ЄС. Відносини з Росією суттєво погіршилися після анексії Криму у 2014 році та початку війни в Україні, що

призвело до запровадження взаємних санкцій. Ці санкції мали негативний вплив на торговельні та інвестиційні потоки між ЄС і Росією, особливо у таких галузях, як енергетика, сільське господарство та транспорт. Крім того, енергетична залежність від Росії залишається серйозним викликом для енергетичної безпеки ЄС, стимулюючи пошук альтернативних джерел енергопостачання.

Нестабільність у регіонах Близького Сходу та Північної Африки посилює загрози для ЄС у сфері енергетики та міграційної політики. Конфлікти в цих регіонах створюють ризики для безперервності поставок енергоносіїв, таких як нафта та природний газ, та стимулюють нові хвилі міграції до Європи. Це посилює соціальну напругу в країнах ЄС і створює додатковий тиск на системи соціального забезпечення. Ще однією загрозою є міжнародний тероризм, який вимагає значних ресурсів для забезпечення безпеки громадян і захисту критичної інфраструктури. Зростання витрат на безпеку, посилення контролю на кордонах і обмеження свободи руху людей і товарів впливають на економічну динаміку та знижують рівень відкритості ЄС. Трансатлантичні відносини, особливо в період адміністрації Трампа, також стали джерелом викликів для торговельної політики ЄС. Загострення розбіжностей між США та ЄС у питаннях тарифів, кліматичної політики та багатосторонньої торгівлі створило додаткові труднощі для підтримання стабільного співробітництва

Отже, регіональна економічна інтеграція є об'єктивним процесом розвитку світової економіки, який виникає внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації капіталу та глобалізації виробництва. Цей процес сприяє зближенню та взаємопроникненню національних економік у межах інтеграційних об'єднань. Ключові рушійні сили інтеграції включають прагнення до розширення ринків збуту, посилення конкуренції, необхідність залучення іноземних інвестицій та вирішення спільних економічних проблем, що створюють передумови для зміцнення економічних зв'язків між країнами. Регіональна інтеграція проходить через

низку етапів, від створення зон вільної торгівлі до досягнення повної економічної інтеграції, що супроводжується зниженням бар'єрів у торгівлі та економічній взаємодії.

Європейський Союз є найбільш розвиненим інтеграційним об'єднанням у світі, яке демонструє успішне проходження всіх етапів інтеграції та досягнення економічного і валютного союзу. Високий рівень інституціоналізації, поетапність процесу, поєднання наднаціонального та міжурядового підходів в управлінні, соціальна орієнтованість і принцип субсидіарності визначають особливості європейської моделі інтеграції. Водночас ЄС стикається із серйозними викликами, такими як економічна неоднорідність країн-членів, проблеми функціонування єврозони, міграційна криза, наслідки Brexit та зростання глобальної конкуренції.

Конкурентоспроможність ЄС у глобальній економіці залежить від багатьох чинників, включаючи четверту промислову революцію, цифровізацію економіки, адаптацію до кліматичних змін та перехід до низьковуглецевої економіки, демографічні зміни, зростання ролі економік, що розвиваються, геополітичну нестабільність і трансформацію глобальної фінансової системи. У відповідь на ці виклики ЄС реалізує стратегічні ініціативи, такі як "Європейський зелений курс", цифровізація, нова промислова стратегія та план відновлення економіки після пандемії. Їх успішна реалізація визначить здатність ЄС зберігати свої конкурентні позиції у світовій економіці.

Для України досвід європейської інтеграції є важливим орієнтиром у контексті реалізації власної євроінтеграційної стратегії. Розуміння глобальних чинників, що впливають на конкурентний розвиток ЄС, дозволить адаптувати національну економіку до сучасних вимог європейського та глобального ринків. Україна може отримати значні переваги, враховуючи найкращі практики ЄС у розв'язанні внутрішніх проблем та ефективному реагуванні на зовнішні виклики.

РОЗДІЛ 2.

ФОРМИ ТА РІВНІ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄС

2.1. Торговельне співробітництво України з ЄС як провідний вектор конкурентного розвитку

Зовнішня політика будь-якої держави (складовою частиною якої є її інтеграційні процеси) відображає її загальний курс у міжнародних справах, яким вона рухається. Акценти у зовнішній політиці мають бути розставлені таким чином, щоб вона відповідала потребам, принципам та пріоритетам внутрішньої політики. Відповідно, завданням кожної держави є налагодження взаємовигідної співпраці з іншими державами в економічному, політичному та військовому аспектах з метою задоволення внутрішніх суспільних запитів. У глобалізованому світі, де розвиток та економічне зростання можливі тільки за умов побудови якісної кооперації, побудова якісних та надійних зовнішньополітичних зв'язків є надзвичайно важливою.

У 1991 році Україна здобула незалежність, але, попри це, вектор зовнішньої політики залишався під питанням: з одного боку, відбувались перші спроби побудувати міждержавні відносини з країнами Європейського Союзу, а, з іншого боку, через те, що значна частка населення була проросійськи налаштована (частково прорадянськи), можна було спостерігати низку кроків задля зближення із країнами колишнього СРСР (в основному, із росією). Переломом у проросійському векторі української політики стали події 2013-2014 рр. – Революція Гідності, анексія Криму та початок війни на Донбасі. Остаточним етапом розриву україно-російських відносин та вибору нових зовнішньополітичних орієнтирів стало повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Таким чином, з цього часу зовнішня політика України у 2022-2024 рр. підпорядкована двом головним цілям: перемога у війні та ізоляція росії на

міжнародній арені. З огляду на дані цілі, сформувалися сценарії розвитку зовнішньої політики України. Передусім, це курс на членство в Європейському Союзі й, зокрема, НАТО та, відповідно, побудова тісних політичних та економічних зв'язків із державами, які входять до ЄС та Північноатлантичного Альянсу. 21 лютого 2019 року набув чинності Закон № 2680-VIII Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору), тобто курс на ЄС був закріплений у Конституції України, проте, незважаючи на офіційне закріплення зовнішньополітичного вектору руху України, із 2019 року і до російського вторгнення суттєві кроки у даному напрямку не робилися.

Загалом, процедура вступу до ЄС є складнішою за процедуру вступу до НАТО. У момент національної кризи та війни прийняття як країни ЄС є потужним свідченням прихильності України європейським цінностям. Це також дає шанс побудувати нову українську національну ідентичність навколо відмови від російського самодержавства та схвалення європейської соціальної моделі та ринкової економіки. Так, 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС Вперше з 2004 року статус кандидата отримала країна, яка перебуває у стані війни. Відповідно, дана подія стала ще одним фактором, який визначив бажання України стати повноцінним членом Європейського Союзу у майбутньому як один із сценарії побудови Україною зовнішньополітичних зв'язків на сучасному етапі розвитку держави.

Станом на сьогодні Європейський Союз є головним торговельним партнером України. Питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС значно зросла, досягнувши 53,6% від загального обсягу торгівлі України у 2022 році, що є суттєвим підвищенням порівняно з показниками 2021 року (39,1%).

Таким чином, торговельне співробітництво України з Європейським Союзом відіграє ключову роль у забезпеченні конкурентного розвитку національної економіки. Угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, яка є частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, відкрила

широкі можливості для інтеграції України до європейського ринку. Це співробітництво стимулює модернізацію національного виробництва, сприяє впровадженню інноваційних технологій, адаптації до високих стандартів якості та розширенню експортного потенціалу країни.

Ринок Європейського Союзу є найбільшим торговельним партнером України, забезпечуючи значну частку експорту українських товарів та послуг. Водночас інтеграція в економіку ЄС вимагає від України дотримання суворих регуляторних стандартів та технічних вимог, що сприяє покращенню якості продукції та послуг. Даний процес супроводжується поступовою гармонізацією національного законодавства з європейськими директивами, що створює умови для більш прогнозованого та стабільного економічного середовища. Окрім того, інтеграція до європейського ринку посилює конкуренцію, що стимулює українські підприємства до підвищення ефективності та інвестицій у технологічне переоснащення.

Європейські інвестиції також роблять вагомий внесок у розвиток економіки України. Вони сприяють створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та запровадженню сучасних методів управління. Європейський Союз є джерелом важливих технологій та знань, які дозволяють українським компаніям вдосконалювати виробничі процеси та виходити на нові ринки. Це особливо важливо в контексті глобальної конкуренції, де конкурентоспроможність залежить не лише від вартості продукції, але й від її якості, екологічності та відповідності міжнародним стандартам.

Так, торговельно-економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом є ключовим фактором євроінтеграційного процесу та важливим фактором конкурентного розвитку української економіки. Особливої динаміки та глибини це співробітництво набуло після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році та створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка почала діяти з 1 січня 2016 року [7].

Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі України з ЄС за останні роки свідчить про стійку тенденцію до зростання обсягів товарообігу та посилення ролі ЄС як ключового торговельного партнера України. За даними Державної служби статистики України, у 2022 році, незважаючи на повномасштабне вторгнення Росії, частка ЄС у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України товарами зросла до 54,2%, а у 2023 році цей показник досяг рекордних 63,3%.

Для більш детального аналізу структури зовнішньої торгівлі України з ЄС розглянемо дані за 2023 рік (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Зовнішня торгівля України з основними торговельними партнерами у 2023 році

Країна/ група країн	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Товарообіг, млн. дол. США	Частка в загальному товарообігу, %
ЄС	28976,2	30125,8	59102,0	56,3
Китай	7523,6	9876,4	17400,0	16,6
США	2345,7	3876,5	6222,2	5,9
Туреччина	3987,4	2987,6	6975,0	6,6
Велика Британія	1234,5	1567,8	2802,3	2,7

Джерело: складено автором на основі [2], [27]

Як бачимо з наведених даних, ЄС залишається найбільшим торговельним партнером України, значно випереджаючи інші країни. Загальний обсяг торгівлі з ЄС у 2023 році склав 59,1 млрд. доларів США, що майже втричі перевищує показники торгівлі з Китаєм, який посідає друге місце серед торговельних партнерів України [3].

На рис. 2.1 описана динаміка матиме наступний вигляд (рис. 2.1).

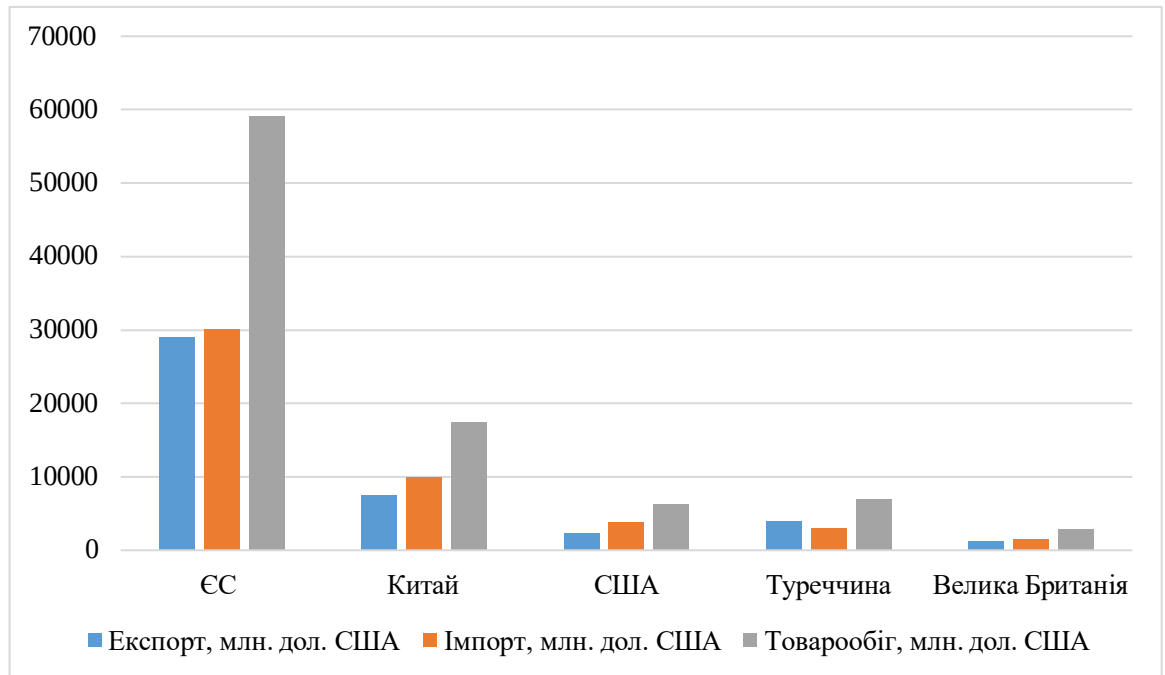

Рис. 2.1 – Зовнішня торгівля України з основними торговельними партнерами у 2023 році

Джерело: побудовано автором на основі [2], [27]

Варто зазначити, що торговельні відносини України з ЄС характеризуються не лише кількісними показниками, але й якісними змінами у структурі експорту. У 2023 році спостерігалось значне зростання експорту української аграрної продукції до ЄС, зокрема через запровадження "зернового коридору" та спрощення процедур торгівлі [4]. Це свідчить про здатність українського бізнесу адаптуватися до нових викликів та використовувати можливості, які відкриває європейський ринок.

Розглянемо детальніше структуру експорту України до ЄС за основними товарними групами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Структура експорту України до ЄС за основними товарними групами у 2023 році

Товарна група	Обсяг експорту, млн. дол. США	Частка в загальному експорті до ЄС, %
Зернові культури	5795,2	20,0
Електричні машини і устаткування	4346,4	15,0
Жири та олії	2897,6	10,0
Руди, шлаки і зола	2318,1	8,0
Чорні метали та вироби з них	2028,3	7,0
Насіння і плоди олійних рослин	1738,6	6,0
Деревина і вироби з деревини	1448,8	5,0
Меблі	869,3	3,0
Одяг та додаткові речі до одягу	869,3	3,0
Продукти неорганічної хімії	579,5	2,0
Інші товари	6085,1	21,0

Джерело: складено автором на основі [27]

Аналіз структури експорту показує, що в 2023 році відбулися значні зміни порівняно з попередніми роками. Зокрема, суттєво зросла частка зернових культур, що стало результатом як збільшення попиту на українське зерно в ЄС, так і розблокування морських портів України. Також спостерігається зростання експорту продукції з вищою доданою вартістю, зокрема електричних машин і устаткування, меблів, одягу. Це свідчить про поступову інтеграцію українських виробників у європейські ланцюги доданої вартості та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на ринку ЄС.

Для оцінки динаміки змін у структурі експорту України до ЄС розглянемо дані за останні 5 років (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка зміни структури експорту України до ЄС, 2019-2023 роках

Товарна група	2019, %	2020, %	2021,%	2022, %	2023, %
Зернові культури	12,5	13,1	11,5	15,8	20,0
Електричні машини і устаткування	11,2	10,9	11,8	13,5	15,0
Жири та олії	6,8	7,5	7,6	8,9	10,0
Руди, шлаки і зола	7,2	9,0	8,7	8,2	8,0
Чорні метали та вироби з них	17,5	15,6	18,4	10,2	7,0
Насіння і плоди олійних рослин	5,2	5,7	5,8	6,1	6,0
Деревина і вироби з деревини	3,8	4,3	4,7	4,9	5,0
Меблі	2,8	3,0	3,2	3,1	3,0
Одяг та додаткові речі до одягу	2,6	2,7	2,8	2,9	3,0
Продукти неорганічної хімії	2,3	2,4	2,5	2,3	2,0

Джерело: складено автором на основі [27]

Ця таблиця демонструє суттєві зміни у структурі експорту України до ЄС за останні п'ять років. Зокрема, спостерігається значне зростання частки зернових культур та електричних машин і устаткування, що свідчить про диверсифікацію експорту та підвищення його технологічності. Водночас, відбулося зменшення частки чорних металів та виробів з них, що частково пов'язано з руйнуванням металургійних потужностей внаслідок військової агресії Росії.

Важливим аспектом торговельного співробітництва України з ЄС є використання тарифних квот, наданих у рамках ПВЗВТ. Аналіз використання цих квот дозволяє оцінити ефективність доступу українських товарів на ринок ЄС та виявити потенціал для подальшого зростання експорту.

У табл. 2.4 розглянемо обсяги тарифних квот у 2018-2021 роках в рамках ПВЗВТ.

Таблиця 2.4 – Обсяги тарифних квот у 2018-2021 роках в рамках ПВЗВТ

Назва товару	Домовлені в рамках ПВЗВТ, тонн	Загальний обсяг на 2018 рік, тонн	Загальний обсяг на 2019 рік, тонн	Загальний обсяг на 2020 рік, тонн	Загальний обсяг на 2021 рік, тонн
М'ясо птиці та напівфабрикати	16 000 - 20 000	17 600	18 400	65 033	70 000
Пшениця, борошно та гранули	950 000 - 1 000 000	970 000	980 000	990 000	1 000 000
Ячмінь, борошно та гранули	250 000 - 350 000	290 000	310 000	330 000	350 000
Кукурудза, борошно та гранули	400 000 - 650 000	500 000	550 000	600 000	650 000
Вершкове масло та молочні пасти	1 500 - 3 000	2 100	2 400	2 700	3 000
Мед	5 000 - 6 000	6 000	6 000	6 000	6 000
Цукор	20 000	20 000	20 000	20 070	20 070
Ячмінна крупа та борошно	6 300 - 7 800	7 300	7 800	7 800	7 800
Оброблені томати	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
Соки виноградні та яблучні	10 000 - 12 000	12 000	12 000	12 000	12 000
Крохмаль	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
Інші цукрові продукти	10 000 - 20 000	14 000	16 000	18 000	20 000
Овес	4 000 - 5 000	4 800	5 000	5 000	5 000
Яйця та альбуміни (основна квота)	1 500 - 3 000	2 100	2 400	2 700	2 100
Часник	500	500	500	500	500
Висівки, відходи та залишки	16 000 - 22 000	18 000	19 000	20 000	22 000
Етанол	27 000 - 100 000	56 200	70 800	85 400	100 000
Молоко та йогурти	8 000 - 10 000	9 600	9 800	10 000	10 000
Оброблені продукти з цукру	2 000 - 3 000	2 400	2 600	2 800	3 000

Джерело: складено автором на основі даних [7]

Як бачимо, у 2018-2021 рр. Україна повністю використовувала більшість наданих квот, що свідчить про ефективність ПВЗВТ та зростаючий попит на

українську продукцію на ринку ЄС. Особливо варто відзначити повне використання квот на такі стратегічно важливі товари як пшениця, кукурудза та м'ясо птиці, що підкреслює конкурентоспроможність українського аграрного сектору на європейському ринку. Однак, слід зазначити, що не всі надані квоти використовуються повністю. Наприклад, квоти на баранину, яловичину та деякі молочні продукти залишаються майже невикористаними через невідповідність української продукції стандартам ЄС або недостатню конкурентоспроможність.

Під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну ситуація з використанням тарифних квот у рамках ПВЗВТ з ЄС зазнала суттєвих змін. У 2022 році Європейський Союз прийняв рішення про тимчасову лібералізацію торгівлі, що передбачало скасування мит і тарифних квот для українських товарів. Це дозволило Україні продовжити експорт продукції до європейських ринків навіть за умов війни, зберігаючи економічну активність у важких обставинах. Водночас, логістичні труднощі, спричинені блокуванням морських портів та пошкодженням інфраструктури, значно ускладнили реалізацію торгових можливостей. Перевезення продукції переважно здійснювалося автомобільним і залізничним транспортом, що збільшило вартість доставки і вплинуло на конкурентоспроможність українських товарів. У таких умовах українські експортери були змушені переорієнтуватися на нові логістичні маршрути та шукати способи мінімізації втрат. Незважаючи на виклики, Україна змогла забезпечити експорт стратегічно важливих категорій продукції, таких як зернові, олія, м'ясо та перероблені харчові продукти.

Незважаючи на позитивні тенденції у торговельних відносинах України з Європейським Союзом, існує низка проблем, які потребують вирішення для подальшого розвитку співробітництва. Одним із найбільших викликів залишається наявність нетарифних бар'єрів, які значно ускладнюють вихід українських експортерів на ринок ЄС. Хоча Угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі передбачає скасування більшості мит, українські підприємства все ще стикаються з численними обмеженнями,

такими як технічні регламенти та стандарти, які встановлює Європейський Союз. Ці бар'єри значно знижують експортний потенціал України, ускладнюючи конкуренцію на європейському ринку.

Додатковим ускладненням є повільна гармонізація законодавства України з вимогами ЄС. У той час як було прийнято низку технічних регламентів, які відповідають європейським директивам, темпи адаптації все ще відстають від необхідних графіків. Це стримує розвиток торгівлі в окремих секторах, які потребують швидшої інтеграції в європейське регуляторне середовище. Обмежена імплементація європейських директив значно ускладнює вихід українських товарів на ринок ЄС, оскільки вони не завжди відповідають жорстким технічним вимогам.

Окрім того, сектор послуг, який також охоплюється положеннями Угоди про зону вільної торгівлі, залишається недостатньо розвиненим. Незважаючи на значний експортний потенціал українських компаній у сфері послуг, їх присутність на європейському ринку залишається мінімальною. Частка експорту послуг до ЄС є значно нижчою порівняно з експортом товарів, що вказує на недооцінений потенціал цього сектору. Багато українських компаній не мають необхідного доступу до інформації про вимоги європейського ринку послуг, що значно обмежує їхню здатність розвиватися. Ще одним значущим бар'єром є недостатньо розвинена транспортна інфраструктура України, а також обмежена пропускна спроможність прикордонних пунктів. Ці фактори особливо гостро відчуються в періоди пікових експортних поставок, наприклад, під час сезону експорту сільськогосподарської продукції. Наявні прикордонні пункти не завжди можуть забезпечити ефективну логістику, що призводить до затримок і збільшення витрат для експортерів. Зокрема, багато українських підприємств, особливо малих та середніх, не мають достатньої обізнаності про можливості європейського ринку та вимоги до продукції, що постачається до країн ЄС. Ця проблема значно знижує їхню здатність ефективно використовувати переваги, які надає Угода про зону вільної торгівлі. Відсутність доступу до якісної інформації щодо стандартів,

сертифікації та процедур експорту стримує потенційний розвиток цих підприємств та обмежує їхній внесок у загальну динаміку експорту.

Для оцінки прогресу України у розвитку торговельного співробітництва з ЄС доцільно розглянути динаміку ключових показників за останні роки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка основних показників торговельного співробітництва України з Європейським Союзом

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Обсяг експорту до ЄС, млрд. дол. США	20,8	18,6	26,8	27,9	29,0
Частка ЄС в загальному експорті, %	41,5	37,8	40,0	54,2	63,3
Кількість компаній-експортерів	14545	13849	15191	16234	17568
Кількість товарних позицій експорту	3988	3824	4067	4289	4512

Джерело: складено автором на основі [27]

Аналіз цих даних свідчить про позитивну динаміку розвитку торговельних відносин між Україною та ЄС. Зокрема, спостерігається зростання обсягів експорту, збільшення кількості компаній-експортерів та розширення номенклатури експортованих товарів. Особливо вражаючим є зростання частки ЄС в загальному експорті України, яке відбулося в 2022-2023 роках, що пов'язано як з переорієнтацією торговельних потоків через російську агресію, так і з поглибленням економічної інтеграції з ЄС [27].

Однак, варто зазначити, що потенціал торговельного співробітництва України з ЄС все ще не повністю реалізований. За оцінками експертів, при повному використанні можливостей ПВЗВТ та успішній адаптації українського бізнесу до вимог європейського ринку, обсяг експорту до ЄС може зрости на 25-30% протягом наступних 3-5 років [28].

Важливим аспектом подальшого розвитку торговельного співробітництва є також диверсифікація експорту та збільшення частки продукції з високою доданою вартістю. Це не лише сприятиме зростанню експортних надходжень, але й стимулюватиме модернізацію української економіки та підвищення її конкурентоспроможності на глобальному рівні.

Окремо слід відзначити вплив пандемії COVID-19 та російської агресії на торговельні відносини України з ЄС. Ці фактори призвели до значних змін у структурі та обсягах торгівлі, зокрема:

1. Пандемія COVID-19 стимулювала розвиток електронної комерції та цифрових каналів продажів, що відкрило нові можливості для українських експортерів, особливо в секторі послуг.

2. Російська агресія призвела до руйнування частини виробничих потужностей України, особливо в металургійному секторі, що вплинуло на структуру експорту. Водночас, це стимулювало пошук нових експортних можливостей та прискорило переорієнтацію торговельних потоків на ринок ЄС.

3. Запровадження "зернового коридору" за підтримки ЄС дозволило частково компенсувати втрати від блокади українських портів та забезпечити експорт сільськогосподарської продукції [28].

Загалом, конкурентні послуги Європейського Союзу відіграють ключову роль у торговельному співробітництві з Україною, відкриваючи широкі можливості для модернізації української економіки та її інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості. ЄС надає широкий спектр послуг, включно з фінансовими, логістичними, освітніми та консалтинговими, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств і впровадженню європейських стандартів. Так, фінансові послуги, пропоновані європейськими банками та інвестиційними фондами, відіграють вирішальну роль у забезпеченні доступного капіталу для українського бізнесу. Програми, такі як EU4Business, надають малому та середньому бізнесу України доступ до фінансування, навчання та консультування, допомагаючи компаніям адаптуватися до умов ринку ЄС.

Важливим аспектом є розвиток логістичної інфраструктури та спрощення транспортних зв'язків між Україною та ЄС, що підвищує конкурентоспроможність українських товарів. ЄС активно підтримує модернізацію транспортних коридорів у рамках програми TEN-T, включивши

Україну до своїх пріоритетних логістичних проєктів. Це дає змогу українським експортерам не тільки прискорити доставку продукції до країн ЄС, а й знизити витрати, що критично для аграрного сектору, машинобудування та металургії. Крім того, освітні та консалтингові послуги ЄС сприяють впровадженню в Україні передових технологій, практик корпоративного управління та стандартів якості, що особливо важливо в умовах орієнтації країни на європейські ринки та стандарти виробництва.

Таким чином, торговельне співробітництво з ЄС є ключовим фактором конкурентного розвитку України. Незважаючи на певні виклики, спостерігається позитивна динаміка у розвитку торговельних відносин, диверсифікація експорту та поступове включення українських виробників у європейські ланцюги доданої вартості. Подальша реалізація потенціалу ПВЗВТ та поглиблення економічної інтеграції з ЄС створюють основу для модернізації української економіки та підвищення її конкурентоспроможності на глобальному рівні.

2.2. Інвестиційна взаємодія з державами ЄС у реалізації національних інтересів України

Інвестиційне співробітництво між Україною та Європейським Союзом є ключовим аспектом економічної інтеграції та важливим фактором модернізації української економіки. Прямі іноземні інвестиції з країн ЄС відіграють значну роль у трансфері технологій, створенні нових робочих місць та підвищенні конкурентоспроможності українських підприємств.

За даними Національного банку України, станом на 31 грудня 2023 року обсяг прямих інвестицій з країн ЄС в економіку України становив 32,47 млрд. дол. США, що складає 76,8% від загального обсягу ПІІ в Україні [2]. Це свідчить про високий рівень економічної інтеграції та довіру європейських інвесторів до українського ринку, незважаючи на складні геополітичні умови.

Для більш детального аналізу динаміки інвестицій розглянемо дані за останні п'ять років (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Динаміка прямих іноземних інвестицій з ЄС в Україну, 2019-2023 рр.

Рік	Обсяг ПІІ на кінець року, млн. дол. США	Приріст за рік, млн. дол. США
2019	28289,3	2317,0
2020	24419,1	-3870,2
2021	28992,5	4573,4
2022	29875,6	883,1
2023	32470,8	2595,2

Джерело: складено автором на основі [2]

Як видно з таблиці 2.6, після значного скорочення обсягу інвестицій у 2020 році, спричиненого пандемією COVID-19, у наступні роки спостерігалось відновлення та зростання інвестиційних потоків (рис. 2.2). Особливо варто відзначити суттєвий приріст ПІІ у 2023 році, що свідчить про відновлення довіри європейських інвесторів до української економіки та ефективність заходів, спрямованих на покращення інвестиційного клімату в умовах воєнного стану.

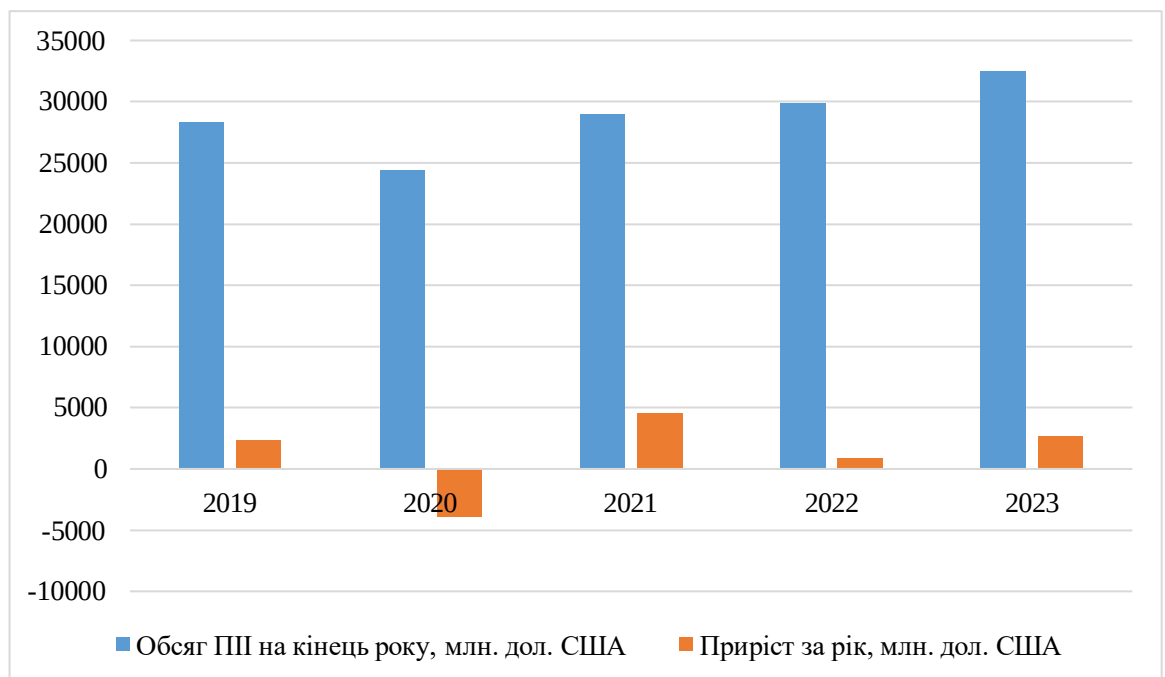

Рис. 2.2 – Динаміка прямих іноземних інвестицій з ЄС в Україну, 2019-2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Аналіз географічної структури прямих інвестицій з ЄС в Україну демонструє, що основними країнами-інвесторами є:

1. Кіпр - 32,1% від загального обсягу ПІІ з ЄС
2. Нідерланди - 24,7%
3. Німеччина - 9,3%
4. Австрія - 6,8%
5. Велика Британія - 6,2%
6. Франція - 4,5%
7. Польща - 4,1%
8. Угорщина - 2,8%
9. Швеція - 2,3%
10. Люксембург - 2,1% [24]

Географічну структуру ПІІ з ЄС в Україну відображено на рис. 2.3.

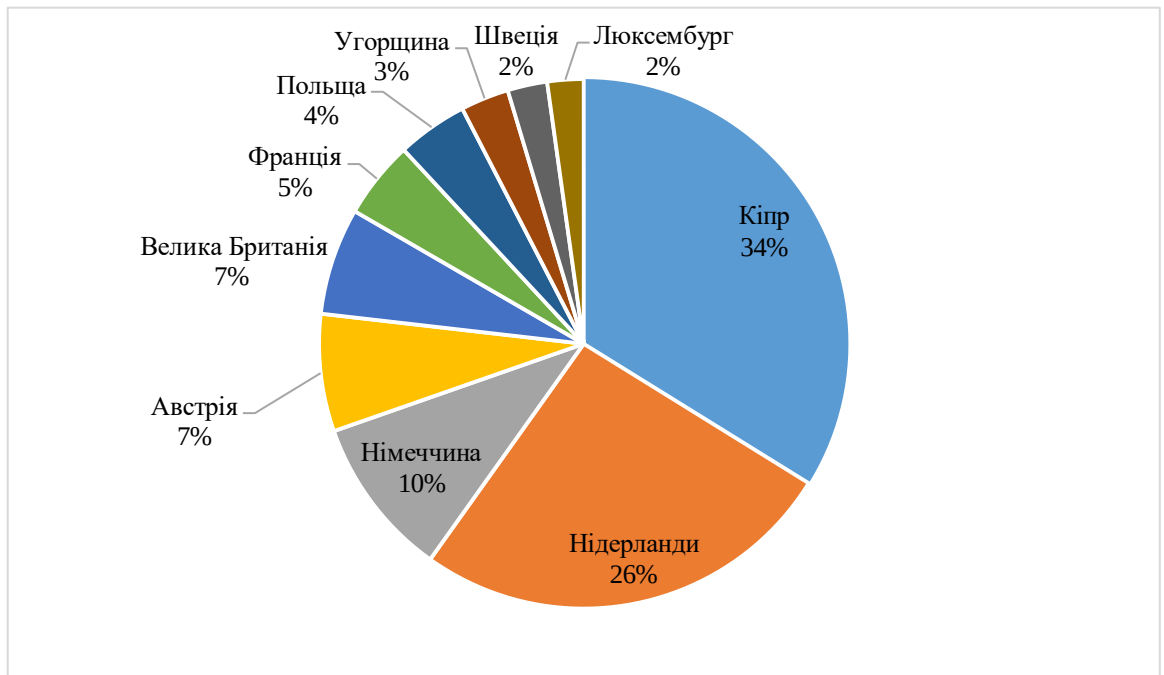

Рис. 2.3 – Географічна структура ПІІ з ЄС в Україну станом на 2023 рік, %

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Варто зазначити, що високі позиції Кіпру та Нідерландів у структурі інвестицій частково пояснюються використанням цих юрисдикцій для оптимізації оподаткування, а також реінвестуванням українського капіталу через офшорні компанії.

Галузева структура європейських інвестицій в Україну характеризується наступним розподілом:

1. Промисловість - 35,7%
2. Оптова та роздрібна торгівля - 15,9%
3. Фінансова та страхова діяльність - 13,2%
4. Операції з нерухомим майном - 10,5%
5. Інформація та телекомунікації - 8,4%
6. Професійна, наукова та технічна діяльність - 5,8%
7. Сільське, лісове та рибне господарство - 4,7%
8. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність - 2,9%
9. Будівництво - 2,4%
10. Інші види економічної діяльності - 0,5%.

Така структура інвестицій свідчить про зацікавленість європейських інвесторів у розвитку промислового потенціалу України, модернізації фінансового сектору та розвитку сфери послуг (рис. 2.4). Особливо варто відзначити зростання частки інвестицій у сектор інформації та телекомунікацій, що відображає тенденцію до цифровізації економіки.

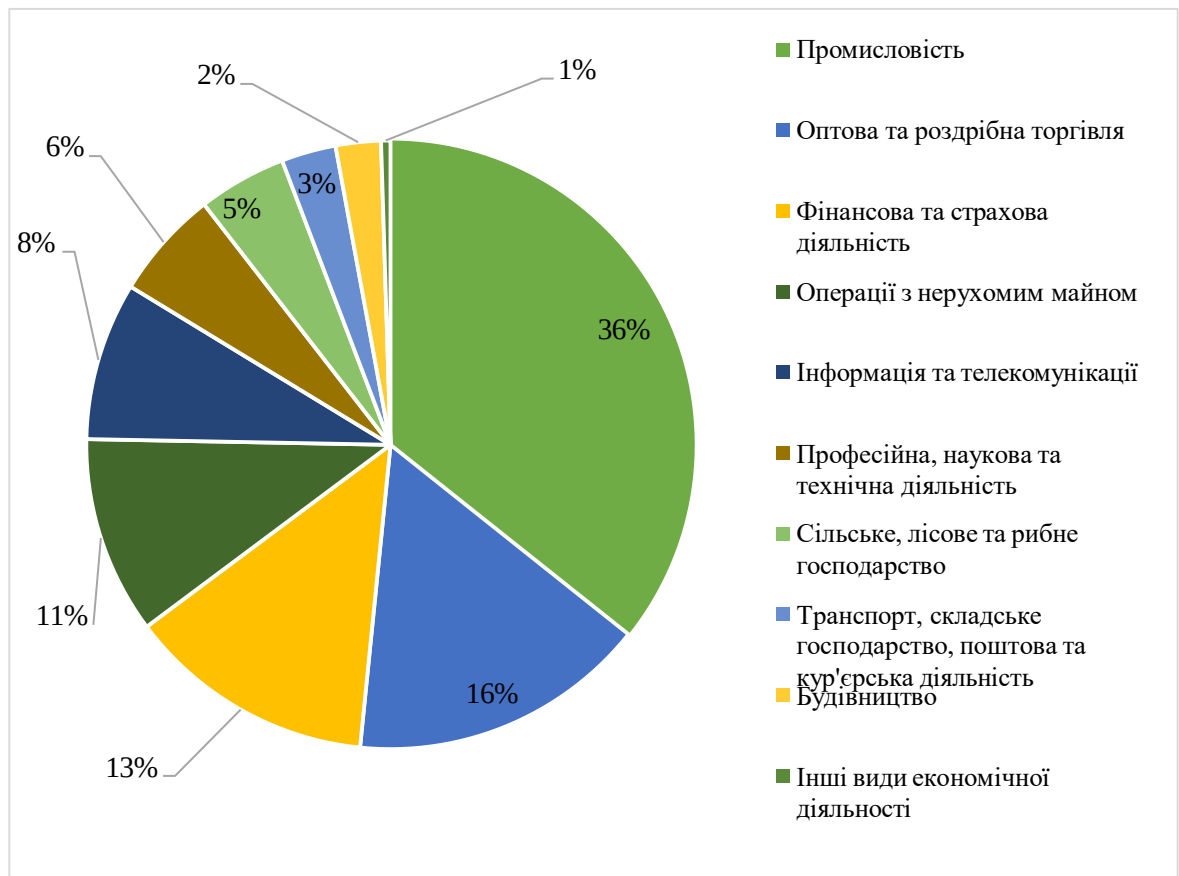

Рис. 2.4 – Галузева структура ПІІ з ЄС в Україну станом на 2023 рік, %
Джерело: побудовано автором на основі [24]

Європейські інвестиції мають суттєвий вплив на розвиток української економіки, що підтверджується конкретними прикладами успішних проєктів. У 2023 році німецька компанія відкрила новий завод з виробництва автомобільних компонентів у Львівській області, що сприяло інтеграції України в європейські автомобільні виробничі ланцюги та створенню значної кількості нових робочих місць. Нідерландська компанія оголосила про масштабні інвестиції в розвиток сучасних телекомунікаційних мереж, що сприятиме цифровій трансформації країни. Французька енергетична компанія реалізувала проєкт будівництва сонячної електростанції, який став важливим кроком у розвитку відновлюваної енергетики в Україні. Польська компанія розширила свою присутність на українському ринку, відкривши нові торгові об'єкти та створивши сотні робочих місць, що підвищує рівень зайнятості. Австрійський банк продемонстрував свою довгострокову прихильність до

України, збільшивши капітал свого підрозділу, чим забезпечив додаткову фінансову стабільність.

Зазначені проекти не лише сприяють модернізації економіки та впровадженню нових технологій, але й відіграють ключову роль у створенні нових робочих місць. У 2023 році в українське законодавство було внесено зміни, що розширили можливості для інвесторів, спростивши процедури отримання державної підтримки. Зниження порогу інвестицій для окремих галузей та впровадження додаткових стимулів для проектів у сферах відновлюваної енергетики та цифрових технологій стало вагомим кроком у залученні іноземних інвестицій і стимулюванні економічного розвитку України.

Перспективними напрямками для європейських інвестицій в Україну є наступні:

1. Агропромисловий комплекс, зокрема розвиток органічного землеробства та виробництво продукції з високою доданою вартістю
2. IT-сектор та розвиток цифрової економіки
3. Відновлювана енергетика та проекти з енергоефективності
4. Машинобудування, зокрема автомобілебудування та виробництво електротранспорту
5. Фармацевтична промисловість
6. Розвиток транспортної інфраструктури, зокрема в контексті інтеграції України в транс'європейські транспортні мережі
7. Модернізація житлово-комунального господарства
8. Розвиток туристичної інфраструктури
9. Аерокосмічна галузь та оборонно-промисловий комплекс.

Для активізації інвестиційного співробітництва з ЄС Україні необхідно зосередитися на наступних напрямках:

1. Прискорення імплементації положень Угоди про асоціацію щодо захисту інвестицій та лібералізації руху капіталу.

2. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства для реалізації інфраструктурних проектів.

3. Створення ефективної системи залучення та супроводу інвесторів, зокрема через діяльність UkraineInvest.

4. Розвиток індустріальних парків та спеціальних економічних зон з прозорими умовами діяльності.

5. Активізація участі України в програмах ЄС з підтримки малого та середнього бізнесу, таких як COSME та InnovFin.

6. Поглиблення співпраці з Європейським інвестиційним банком та Європейським банком реконструкції та розвитку для фінансування стратегічних проектів.

7. Розвиток фондового ринку та створення умов для залучення портфельних інвестицій.

8. Проведення активної інформаційної кампанії для просування інвестиційних можливостей України на європейському ринку [39].

Реалізація цих заходів дозволить Україні більш ефективно використовувати потенціал інвестиційного співробітництва з ЄС для модернізації економіки, підвищення конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості.

Для оцінки ефективності інвестиційного співробітництва України з ЄС доцільно розглянути ключові показники, які відображають вплив європейських інвестицій на розвиток української економіки.

У табл. 2.7 детальніше розглянемо вплив європейських інвестицій на окремі сектори української економіки.

Таблиця 2.7 – Вплив європейських інвестицій на економіку України у 2019-2023 рр., млн. дол. США [3]

Рік	ППІ в Україну, млн. дол. США	ППІ з України, млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США
2019	5860	648	+5212
2020	-868	82	-950
2021	6687	-198	+6885
2022	1152	529	+623
2023	4247	42	+4205

Європейські інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку економіки України, проте їхній вплив значною мірою варіюється залежно від року. У 2019 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну склав 5860 млн доларів США, при цьому сальдо інвестицій було позитивним і досягло 5212 млн доларів, проте у 2020 році, на тлі пандемії COVID-19, спостерігалось суттєве скорочення прямих іноземних інвестицій. Обсяг ППІ в Україну впав до -868 млн доларів США, що призвело до негативного сальдо у розмірі -950 млн доларів. Така динаміка свідчить про високий рівень невизначеності серед інвесторів і зниження їхньої активності в умовах глобальної економічної кризи. У 2021 році ситуація значно покращилася: обсяг ППІ зріс до 6687 млн доларів США, що дозволило досягти позитивного сальдо в розмірі 6885 млн доларів.

У 2022 році, попри початок повномасштабної війни, обсяг ППІ склав 1152 млн доларів США. Позитивне сальдо в розмірі 623 млн доларів демонструє, що навіть за умов війни інвестори залишаються зацікавленими в окремих секторах, таких як відновлювана енергетика, ІТ та агропромисловий комплекс. А у 2023 році обсяг ППІ зріс до 4247 млн доларів США, що стало позитивним сигналом для економіки країни. Позитивне сальдо в розмірі 4205 млн доларів вказує на поступове відновлення довіри інвесторів і готовність до розширення діяльності в Україні. Зокрема, європейські інвестиції були спрямовані на підтримку таких секторів, як ІТ, фінансові послуги, машинобудування та агропромисловий комплекс.

Для оцінки прогресу України у сфері інвестиційного співробітництва з ЄС доцільно розглянути динаміку ключових показників за останні роки у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Динаміка ключових показників інвестиційного співробітництва України з ЄС у 2019-2023 рр.

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Кількість спільних публікацій з європейськими співавторами	1524	1678	1843	2056	2312
Кількість патентних заявок в ЄС від українських заявників	203	225	249	287	334
Кількість українських учасників у програмі "Горизонт Європа"	-	-	68	95	132
Обсяг фінансування, отриманого українськими учасниками (млн євро)	-	-	12,3	18,7	27,5
Кількість українських дослідників, що працюють в ЄС	5230	5620	6050	6580	7150

Джерело: складено автором на основі [23]

Можна констатувати про те, що наразі існує позитивна динаміка у розвитку інвестиційного та науково-технологічного співробітництва між Україною та ЄС. Зокрема, спостерігається зростання кількості спільних публікацій, патентних заявок та участі українських науковців у європейських дослідницьких програмах. Особливо варто відзначити значне збільшення обсягу фінансування, отриманого українськими учасниками в рамках програми "Горизонт Європа", що свідчить про підвищення конкурентоспроможності українських дослідників на європейському рівні.

Для подальшого поглиблення інвестиційного співробітництва з ЄС та реалізації національних інтересів України в інвестиційній сфері доцільно зосередитися на наступних стратегічних напрямках:

1. Розвиток пріоритетних галузей економіки, які відповідають глобальним викликам та пріоритетам ЄС (наприклад, зелені технології, цифрова трансформація, охорона здоров'я).

2. Створення спільних українсько-європейських дослідницьких центрів та інноваційних кластерів для реалізації масштабних наукових та технологічних проектів.

3. Розвиток інноваційної інфраструктури, включаючи створення мережі технологічних парків та інноваційних кластерів з орієнтацією на європейський ринок.

4. Стимулювання міжнародної мобільності науковців та створення привабливих умов для залучення талантів з ЄС до роботи в Україні.

5. Розвиток системи комерціалізації результатів наукових досліджень та трансферу технологій між Україною та ЄС.

6. Посилення співпраці у сфері космічних досліджень та технологій, зокрема через участь України у програмах Європейського космічного агентства.

7. Розвиток співробітництва у сфері ядерних досліджень та технологій, включаючи участь у проектах ЦЕРН та ITER.

8. Поглиблення інтеграції України в європейські цифрові дослідницькі інфраструктури та мережі даних.

Реалізація цих напрямів дозволить Україні максимально використати потенціал інвестиційного співробітництва з ЄС для модернізації національної економіки, розвитку інновацій та підвищення конкурентоспроможності на глобальному рівні.

Важливим чинником є розвиток системи захисту інтелектуальної власності та підтримки комерціалізації результатів наукових досліджень. Це створить додаткові стимули для інноваційної діяльності та залучення інвестицій у високотехнологічні сектори економіки. Активна наукова дипломатія та просування українського наукового потенціалу на європейському рівні також відіграватимуть ключову роль у поглибленні інвестиційного співробітництва з ЄС. Не можна забувати і про розвиток цифрової інфраструктури для наукових досліджень та інновацій. В умовах

глобальної цифровізації це є необхідною передумовою для ефективної інтеграції України в європейський дослідницький та інноваційний простір.

Варто зазначити, що інвестиційне співробітництво з ЄС має не лише економічний, але й геополітичний вимір. Посилення економічних зв'язків з європейськими партнерами сприяє зміцненню позицій України на міжнародній арені та прискорює процес європейської інтеграції. В умовах триваючої російської агресії це набуває особливого значення, оскільки допомагає Україні диверсифікувати свої економічні зв'язки та зменшити залежність від ринків пострадянських країн. Вагомим фактором інвестиційного співробітництва є також розвиток людського капіталу. Європейські інвестиції сприяють впровадженню нових технологій та методів управління, що вимагає підвищення кваліфікації працівників. Це, в свою чергу, стимулює розвиток системи освіти та професійної підготовки, сприяє підвищенню загального рівня компетенцій української робочої сили.

Одним з перспективних напрямів інвестиційного співробітництва з ЄС є розвиток "зеленої" економіки. Європейський зелений курс відкриває нові можливості для залучення інвестицій у проекти з енергоефективності, відновлюваної енергетики, циркулярної економіки. Україна має значний потенціал у цих сферах, і його реалізація може стати важливим фактором модернізації економіки та підвищення її конкурентоспроможності.

Окремої уваги заслуговує питання регіонального розвитку в контексті інвестиційного співробітництва з ЄС. Європейські інвестиції можуть стати каталізатором розвитку депресивних регіонів України, сприяючи створенню нових робочих місць та покращенню інфраструктури. Це особливо актуально для західних областей України, які мають потенціал стати "мостом" для європейських інвесторів.

У контексті регіонального розвитку важливу роль відіграють транскордонні проекти, які реалізуються в рамках програм європейського територіального співробітництва. Такі проекти не лише сприяють економічному розвитку прикордонних регіонів, але й посилюють культурні та

соціальні зв'язки між Україною та сусідніми країнами ЄС. Це створює сприятливе середовище для подальшого розширення інвестиційного співробітництва.

Важливим аспектом інвестиційної взаємодії з ЄС є також розвиток фінансового сектору України. Європейські банки та фінансові інституції відіграють важливу роль у модернізації українського банківського сектору, впроваджуючи нові технології та стандарти управління ризиками. Це, в свою чергу, підвищує довіру до української фінансової системи та створює передумови для залучення більших обсягів інвестицій.

Окремо слід відзначити роль Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) у фінансуванні важливих інфраструктурних проектів в Україні. Ці фінансові інституції не лише надають кредити на вигідних умовах, але й сприяють впровадженню найкращих практик управління проектами та підвищенню прозорості використання коштів.

У сфері малого та середнього бізнесу (МСБ) інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває нові можливості для українських підприємців. Програми підтримки МСБ, такі як COSME та InnovFin, надають доступ до фінансування та експертної підтримки, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських компаній на європейському ринку [20].

Окремої уваги заслуговує питання розвитку туристичної галузі. Європейські інвестиції у розбудову туристичної інфраструктури, реставрацію історичних пам'яток, створення нових туристичних продуктів сприяють не лише економічному розвитку, але й покращенню іміджу України на міжнародній арені.

У контексті повоєнної відбудови України інвестиційне співробітництво з ЄС набуває особливого значення. Європейські інвестиції відіграватимуть ключову роль у відновленні зруйнованої інфраструктури, модернізації промисловості, створенні нових робочих місць. Це не лише сприятиме

економічному відновленню, але й прискорить процес інтеграції України до європейського економічного простору.

Важливим аспектом інвестиційного співробітництва є також розвиток системи підготовки кадрів. Європейські компанії, інвестуючи в Україну, часто стикаються з проблемою нестачі кваліфікованих працівників. Тому важливо розвивати систему дуальної освіти, створювати спільні навчальні програми з європейськими університетами, стимулювати розвиток системи підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів. Не можна забувати і про соціальну відповідальність бізнесу. Європейські інвестори часто є носіями найкращих практик корпоративної соціальної відповідальності, що сприяє підвищенню стандартів ведення бізнесу в Україні, покращенню умов праці, розвитку місцевих громад.

У галузі охорони здоров'я інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває нові можливості для модернізації медичної інфраструктури, впровадження інноваційних методів лікування, розвитку фармацевтичної промисловості. Це особливо актуально в контексті реформи системи охорони здоров'я, яка проводиться в Україні.

У контексті розвитку співпраці в галузі охорони здоров'я варто відзначити потенціал України у сфері медичного туризму. Інвестиції у розвиток спеціалізованих медичних центрів, реабілітаційних закладів, санаторно-курортних комплексів можуть не лише покращити якість медичних послуг для українців, але й залучити пацієнтів з країн ЄС, створюючи додаткове джерело доходів для економіки.

Важливим напрямком інвестиційного співробітництва є також розвиток креативних індустрій. Україна має значний потенціал у сфері ІТ, дизайну, кіновиробництва, музичної індустрії. Європейські інвестиції у ці галузі можуть сприяти створенню високооплачуваних робочих місць, розвитку інтелектуального капіталу країни та формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені. У сфері освіти інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває нові можливості для модернізації освітньої інфраструктури,

впровадження інноваційних методів навчання, розвитку міжнародних освітніх програм. Це не лише підвищує якість освіти в Україні, але й сприяє інтеграції української молоді у європейський освітній та науковий простір.

Окремої уваги заслуговує питання розвитку соціальної інфраструктури. Європейські інвестиції у модернізацію житлово-комунального господарства, розвиток громадського транспорту, створення комфортного міського середовища сприяють підвищенню якості життя українців та роблять міста України більш привабливими для життя та ведення бізнесу.

У контексті екологічної безпеки інвестиційне співробітництво з ЄС відіграє ключову роль у впровадженні сучасних технологій очищення води та повітря, утилізації відходів, рекультивації забруднених територій. Це не лише покращує екологічну ситуацію в Україні, але й сприяє виконанню міжнародних зобов'язань країни у сфері охорони навколишнього середовища.

Важливим аспектом інвестиційної взаємодії є також розвиток систем раннього попередження та реагування на надзвичайні ситуації. Європейські інвестиції у модернізацію систем моніторингу навколишнього середовища, створення ефективних систем цивільного захисту сприяють підвищенню безпеки життєдіяльності населення та зменшенню економічних втрат від природних та техногенних катастроф.

У сфері космічних технологій інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває нові можливості для розвитку української космічної галузі. Участь у європейських космічних програмах, спільна розробка супутникових систем, впровадження технологій дистанційного зондування Землі сприяють не лише науково-технічному прогресу, але й вирішенню практичних завдань у сфері сільського господарства, екології, національної безпеки.

Розвиток оборонно-промислового комплексу України також значною мірою залежить від інвестиційного співробітництва з ЄС. Спільні проекти у сфері розробки та виробництва сучасних систем озброєння, впровадження стандартів НАТО, модернізація виробничих потужностей сприяють

підвищенню обороноздатності країни та розвитку високотехнологічних галузей промисловості.

У контексті розвитку "розумних міст" інвестиційне співробітництво з ЄС відіграє ключову роль у впровадженні інноваційних рішень для управління міською інфраструктурою. Це включає розвиток систем електронного урядування, впровадження енергоефективних технологій в міському господарстві, створення інтелектуальних транспортних систем [69].

Важливим напрямком є також розвиток альтернативної енергетики. Інвестиції у будівництво вітрових та сонячних електростанцій, розвиток біоенергетики не лише сприяють енергетичній незалежності України, але й створюють нові робочі місця та стимулюють розвиток суміжних галузей промисловості. .

У сфері фінансових технологій (FinTech) інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває нові можливості для модернізації фінансового сектору України. Впровадження інноваційних платіжних систем, розвиток онлайн-банкінгу, використання технологій блокчейн для забезпечення прозорості фінансових операцій сприяють підвищенню доступності фінансових послуг та розвитку цифрової економіки.

Окремої уваги заслуговує питання розвитку соціального підприємництва. Європейські інвестиції у цю сферу сприяють вирішенню соціальних проблем інноваційними методами, створюючи при цьому нові робочі місця та стимулюючи економічний розвиток громад. У сфері культури та мистецтва інвестиційне співробітництво з ЄС сприяє розвитку культурних індустрій, збереженню культурної спадщини, підтримці сучасного мистецтва. Це не лише збагачує культурне життя країни, але й сприяє розвитку креативної економіки та формуванню позитивного іміджу України у світі. У контексті розвитку культурних індустрій варто відзначити потенціал України у сфері кіновиробництва. Європейські інвестиції у розвиток кіноіндустрії, створення сучасних кіностудій та постпродакшн-центрів можуть не лише стимулювати розвиток національного кінематографу, але й залучити міжнародні

кінопроекти, створюючи додаткові робочі місця та сприяючи культурному обміну.

Важливим фактором інвестиційного співробітництва є також розвиток спортивної інфраструктури. Інвестиції у будівництво та модернізацію спортивних об'єктів, розвиток масового спорту та спорту високих досягнень сприяють не лише покращенню здоров'я нації, але й створюють можливості для проведення міжнародних спортивних змагань, що позитивно впливає на імідж країни та розвиток туризму.

У галузі транспортної інфраструктури особливої уваги заслуговує розвиток швидкісного залізничного сполучення. Європейські інвестиції у модернізацію залізничної мережі, впровадження технологій швидкісного руху не лише покращують транспортну доступність різних регіонів України, але й сприяють інтеграції країни в європейську транспортну систему.

Розвиток річкового транспорту також є перспективним напрямком інвестиційного співробітництва. Відновлення судноплавства на річках України, модернізація річкових портів та створення сучасної логістичної інфраструктури може суттєво знизити транспортні витрати та покращити екологічні показники вантажоперевезень.

У контексті розвитку циркулярної економіки інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває нові можливості для впровадження технологій переробки відходів, розвитку вторинного використання ресурсів, створення безвідходних виробництв. Це не лише сприяє вирішенню екологічних проблем, але й створює нові економічні можливості та робочі місця.

У галузі технологій накопичення енергії Україна має значний потенціал для співпраці з ЄС, а у космічній галузі особливої уваги заслуговує співпраця у сфері створення малих супутників та розвитку технологій дистанційного зондування Землі. Це може відкрити нові можливості для моніторингу екологічної ситуації, прогнозування природних катастроф, оптимізації сільськогосподарського виробництва [39].

У сфері розвитку електромобілів інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває нові можливості для автомобільної промисловості України. Створення виробництва електромобілів та компонентів для них, розвиток інфраструктури зарядних станцій, впровадження систем розумного управління транспортом можуть не лише сприяти екологізації транспортного сектору, але й створити нові робочі місця та експортні можливості. Важливим напрямком є також розвиток індустрії 4.0. Інвестиції у впровадження технологій промислового інтернету речей, адитивного виробництва, промислових роботів та систем автоматизації можуть суттєво підвищити ефективність та конкурентоспроможність української промисловості [39].

У царині розвитку "розумного" сільського господарства інвестиційне співробітництво з ЄС може сприяти впровадженню технологій прецизійного землеробства, використанню дронів та супутникових даних для моніторингу посівів, розвитку систем автоматизованого управління сільськогосподарською технікою [42].

Таким чином, інвестиційне співробітництво з ЄС відкриває широкі можливості для модернізації та інноваційного розвитку різних секторів української економіки. Реалізація цих можливостей вимагає не лише залучення фінансових ресурсів, але й впровадження відповідних регуляторних змін, розвитку людського капіталу та створення ефективної інноваційної екосистеми.

Інвестиційна взаємодія між Україною та Європейським Союзом є важливим чинником зміцнення конкурентних переваг української економіки та її інтеграції в глобальні ринки. ЄС залишається найбільшим іноземним інвестором в Україні, що зумовлено низкою ключових чинників: вигідним географічним положенням країни, доступом до великих природних ресурсів, високим потенціалом аграрного сектору та ІТ-індустрії, а також розвитком зони вільної торгівлі в рамках Угоди про асоціацію. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій з країн ЄС в Україну останніми роками перевищує 20 млрд доларів США, що становить понад 70% від загального обсягу іноземних

інвестицій. Ключовими країнами-інвесторами залишаються Нідерланди, Німеччина, Кіпр, Польща та Франція.

Одним із найважливіших напрямів інвестиційного співробітництва є розвиток інфраструктури та модернізація ключових галузей української економіки. Наприклад, ЄС через інструменти Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) фінансує проєкти з реконструкції транспортної інфраструктури, енергетичної модернізації та підтримки екологічно сталого виробництва. У 2023 році ЄБРР виділив 1,7 млрд євро на проєкти в Україні, включно з інвестиціями в енергетичний сектор для підвищення енергоефективності та відновлення зруйнованих об'єктів.

Особлива увага приділяється розвитку сільського господарства та переробної промисловості, де українські компанії отримують доступ до інвестицій і технологій для впровадження стандартів ЄС. Це сприяє збільшенню доданої вартості експортної продукції. Прикладом є участь європейських фондів і компаній у модернізації агрохолдингів та створенні спільних підприємств, таких як проєкти французької компанії «Danone» або німецької «Bayer», які активно розвивають переробні потужності та технологічні рішення для агросектору. Крім того, інвестиційна взаємодія сприяє розвитку українського ІТ-сектору, який стає дедалі привабливішим для європейських партнерів завдяки високому рівню кваліфікації фахівців і конкурентним витратам. Великі компанії ЄС, як-от SAP, Ericsson та Ubisoft, активно розширюють свої центри розробки в Україні, залучаючи інвестиції в розмірі сотень мільйонів євро та створюючи нові робочі місця.

2.3. Науково-технологічний компонент українсько-європейського співробітництва

Науково-технологічне співробітництво є одним з ключових аспектів взаємодії між Україною та Європейським Союзом, що відіграє важливу роль у

процесі європейської інтеграції України та підвищенні її конкурентоспроможності на глобальному рівні. Таке співробітництво охоплює широкий спектр напрямів, включаючи спільні дослідницькі проекти, обмін науковими кадрами, трансфер технологій та інновацій [20].

Ключовим інструментом науково-технологічного співробітництва України з Європейським Союзом є участь у рамкових програмах з досліджень та інновацій, які спрямовані на розвиток наукового потенціалу, технологічний прогрес і інтеграцію до європейського дослідницького простору. Одним із таких механізмів є програма "Горизонт 2020", яка діяла в період з 2014 до 2020 року і в якій Україна брала активну участь. З 2021 року Україна приєдналася до нової програми "Горизонт Європа", яка триватиме до 2027 року, отримавши статус асоційованого члена. Цей статус надає українським організаціям можливість повноцінної участі у програмах, що відкриває додаткові можливості для фінансування наукових і технологічних проектів.

Аналіз участі України в програмі "Горизонт 2020" свідчить про поступове нарощування спроможності українських наукових установ і організацій брати участь у міжнародних дослідницьких проектах. Протягом дії програми українські учасники отримали 203 гранти, що дозволило залучити фінансування в розмірі 45,8 млн євро. Загальна кількість залучених українських організацій у поданих проектних пропозиціях склала 2728, що демонструє активність наукової спільноти України у спробах отримати підтримку для своїх ініціатив. У фінансованих проектах взяли участь 282 українські організації, що вказує на довіру міжнародної спільноти до українських наукових та інноваційних установ. Рівень успішності України в програмі "Горизонт 2020" становив 10,34%, що є позитивним результатом, враховуючи, що середній показник для країн-учасниць програми склав 12%.

Для більш детального аналізу участі України у програмі "Горизонт 2020" розглянемо наступну таблицю 2.9.

Таблиця 2.9 – Показники участі України у програмі "Горизонт 2020" (2014-2020 рр.)

Показник	Значення
Кількість українських організацій-учасників	217
Кількість проектів за участю України	203
Загальна сума фінансування для українських учасників (млн євро)	45,8
Рівень успішності заявок, %	10,34
Кількість індивідуальних дослідників, що отримали гранти	72

Джерело: складено автором на основі [23]

Аналіз цих даних свідчить про зростаючу активність українських науковців та організацій у європейських дослідницьких програмах. Однак, рівень успішності заявок (10,34%) все ще залишається нижчим за середній показник для всіх країн-учасниць програми (12%), що вказує на необхідність подальшого підвищення якості проектних пропозицій та компетенцій українських дослідників у сфері міжнародного наукового співробітництва [23].

Розглянемо детальніше розподіл проектів за основними напрямками:

1. Дії Марії Склодовської-Кюрі (обмін науковими кадрами) - 79 проектів.
2. Безпечна, чиста та ефективна енергетика - 24 проекти.
3. Інформаційні та комунікаційні технології - 15 проектів.
4. Розумний, екологічно чистий та інтегрований транспорт - 14 проектів.
5. Продовольча безпека, сталє сільське господарство, морські дослідження та біоекономіка - 13 проектів.

Ця структура відображає пріоритетні напрями науково-технологічного співробітництва між Україною та ЄС, а також сильні сторони української науки.

Для ілюстрації успішних проектів за участю українських організацій розглянемо кілька прикладів:

1. AERO-UA: проект з розвитку авіаційних досліджень та інновацій в Україні. Координатор - Національний аерокосмічний університет "ХАІ". Бюджет - 1 млн євро.

2. UKRAINE: проект з підвищення дослідницького та інноваційного потенціалу українських університетів. Координатор - Сумський державний університет. Бюджет - 1,5 млн євро.

3. ENeRGI: проект з розвитку інноваційних рішень для "розумних" електромереж. Український учасник - Інститут електродинаміки НАН України. Загальний бюджет проекту - 4 млн євро [23].

Ці проекти демонструють потенціал українських науковців та організацій у вирішенні актуальних наукових та технологічних завдань на європейському рівні.

Участь України у програмі "Горизонт Європа" (2021-2027) відкриває нові можливості для українських науковців та інноваторів. Бюджет програми складає 95,5 млрд євро, що робить її найбільшою програмою з досліджень та інновацій у світі. Статус асоційованого члена дозволяє українським учасникам брати участь у проектах на рівних умовах з країнами ЄС.

Ключовими перевагами участі України в "Горизонт Європа" є:

1. Доступ до передових європейських досліджень та інновацій.
2. Можливість залучення значного фінансування для реалізації дослідницьких та інноваційних проектів.
3. Розвиток міжнародного наукового співробітництва та інтеграція у Європейський дослідницький простір.
4. Підвищення конкурентоспроможності українських наукових установ та інноваційних підприємств.
5. Стимулювання комерціалізації результатів наукових досліджень.

Для максимально ефективного використання можливостей програми "Горизонт Європа" Україні необхідно зосередитися на наступних пріоритетних напрямках:

1. Цифрові технології, включаючи штучний інтелект та кібербезпеку
2. Зелені технології та декарбонізація економіки
3. Охорона здоров'я, включаючи боротьбу з COVID-19 та іншими інфекційними захворюваннями

4. Інновативні матеріали та нанотехнології
5. Космічні дослідження та технології
6. Соціальні та гуманітарні науки, зокрема дослідження процесів європейської інтеграції.

Важливим фактором науково-технологічного співробітництва є академічна мобільність та освітні обміни між Україною та ЄС. Ключову роль у цьому відіграє програма Erasmus+. За даними Національного Erasmus+ офісу в Україні, за період 2014-2023 рр. понад 17 000 українських студентів та викладачів взяли участь у програмах академічної мобільності [39]. Ці дані узагальнені у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Головні показники участі України у програмі Erasmus+ (2014-2023 рр.)

Показник	Значення
Кількість українських студентів, які взяли участь в обмінах	13000
Кількість українських викладачів та науковців, які взяли участь в обмінах	4000
Кількість проектів з розвитку потенціалу вищої освіти	60
Кількість проектів Жана Моне	45
Загальна сума фінансування для України (млн євро)	150

Джерело: складено автором на основі [39]

Дані у табл. 2.10 свідчать про значний потенціал академічної мобільності та освітніх обмінів між Україною та ЄС. Однак, для повної реалізації цього потенціалу необхідно вирішити ряд проблем, зокрема мовний бар'єр, фінансові обмеження та складнощі з визнанням періодів навчання за кордоном у деяких українських університетах.

Важливим чинником науково-технологічного співробітництва є також трансфер технологій та розвиток інноваційної екосистеми. У цьому контексті ключову роль відіграє Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає розвиток та посилення наукового та технологічного співробітництва з метою як наукового прогресу, так і зміцнення наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів. Для

реалізації цих положень Україна здійснює ряд заходів, спрямованих на розвиток інноваційної інфраструктури та стимулювання трансферу технологій. Зокрема, створюється мережа центрів трансферу технологій, розвиваються наукові та технологічні парки, підтримується стартап-екосистема та інноваційне підприємництво.

Розглянемо деякі конкретні приклади успішних ініціатив у сфері трансферу технологій та розвитку інноваційної екосистеми. Українсько-європейська мережа трансферу технологій (UTTN) стала платформою для співпраці між українськими та європейськими науковими установами, компаніями та інвесторами. За період 2019-2023 рр. через UTTN було реалізовано понад 70 успішних трансферів технологій. EEN Ukraine, українська частина Enterprise Europe Network, найбільшої в світі мережі підтримки малого та середнього бізнесу, за 2021-2023 рр. допомогла укласти 35 міжнародних партнерських угод між українськими та європейськими компаніями. Це сприяє не лише трансферу технологій, але й інтеграції українського бізнесу в європейські виробничі ланцюжки. Ukraine Tech Cluster Alliance, об'єднання українських ІТ-кластерів, активно сприяє співпраці з європейськими партнерами. У 2023 році було реалізовано 15 спільних проектів з європейськими технологічними хабами, що стимулює розвиток інноваційної екосистеми та підвищує конкурентоспроможність українського ІТ-сектору на глобальному ринку [28].

Для оцінки динаміки розвитку інноваційної екосистеми України та її інтеграції в європейський інноваційний простір розглянемо наступну таблицю 2.11.

Таблиця 2.11 – Динаміка розвитку інноваційної екосистеми України, 2019-2023 рр.

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Кількість зареєстрованих стартапів	1647	1805	2134	2456	2893
Обсяг венчурних інвестицій, млн. дол. США	509,9	571,4	832,7	1105,6	1487,9
Кількість технопарків та інкубаторів	22	26	31	37	45
Кількість R&D центрів міжнародних компаній	57	63	78	92	110

Джерело: складено автором на основі [18]

Таким чином, динаміка розвитку інноваційної екосистеми України у 2019–2023 роках свідчить про значний прогрес у різних аспектах технологічного та інноваційного розвитку. Протягом цього періоду спостерігалось стабільне зростання кількості зареєстрованих стартапів, що є свідченням активізації підприємницької діяльності в сфері інновацій. Обсяг венчурних інвестицій в Україну демонстрував тенденцію до постійного зростання, що свідчить про зростання довіри міжнародних інвесторів до українських технологічних компаній, а також про покращення умов для залучення іноземного капіталу. Паралельно з цим збільшувалася кількість технопарків та інкубаторів, що створює сприятливе середовище для розвитку стартапів та підтримки підприємців. Технопарки та інкубатори слугують платформами для впровадження новітніх ідей у різних галузях, забезпечуючи не лише матеріальну підтримку, але й доступ до освітніх програм, наставництва та мережі потенційних інвесторів. Також помітно зростала кількість R&D центрів міжнародних компаній в Україні.

На основі аналізу економічного співробітництва України з ЄС можна стверджувати, що інтеграція до європейського економічного простору є ключовим чинником конкурентного розвитку країни. Підписання Угоди про асоціацію та створення ПВЗВТ стимулювало зростання товарообігу, який у 2023 році досяг 59,1 млрд доларів США, що супроводжується диверсифікацією експорту та включенням українських виробників у

європейські ланцюги доданої вартості. ЄС є найбільшим торговельним партнером України, забезпечуючи 56,3% товарообігу, а головні експортні позиції займають зернові культури, електричні машини, жири, олії, руди та чорні метали.

Інвестиційна співпраця з країнами ЄС також відіграє важливу роль: у 2023 році обсяг прямих інвестицій із ЄС становив 32,47 млрд доларів США, що складає 76,8% загального обсягу іноземних інвестицій. Основними секторами для європейського капіталу є промисловість, фінанси, торгівля, нерухомість та ІТ, причому серед ключових інвесторів вирізняються Кіпр, Нідерланди, Німеччина та Велика Британія.

Науково-технологічне співробітництво є важливою складовою інтеграції, зокрема через участь України у програмах ЄС, таких як "Горизонт 2020" та "Горизонт Європа". Українські учасники отримали гранти на суму 45,8 млн євро, що сприяє розвитку інноваційної екосистеми, збільшенню кількості стартапів, венчурних інвестицій та R&D центрів. Програма Erasmus+ також стала ефективним інструментом академічної мобільності, забезпечивши обмін для понад 17 тисяч студентів і викладачів.

Попри позитивні тенденції, економічне співробітництво стикається з викликами, такими як нетарифні бар'єри, слабкий захист інвесторів, повільна гармонізація стандартів та недостатнє фінансування науки. Відповідь України включає реформи, спрямовані на покращення бізнес-клімату, розвиток інноваційної інфраструктури та адаптацію законодавства до стандартів ЄС. Перспективними напрямками співпраці залишаються цифровізація, "зелений" перехід, біотехнології, космічні технології, нові матеріали та агротехнології. Реалізація євроінтеграційного курсу забезпечує Україні доступ до ринків, інвестицій і технологій, водночас вимагаючи структурних реформ, модернізації виробництва та підвищення стандартів якості.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЮ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

3.1. Європейські програми і проекти повоєнної відбудови економіки України

З початку свого існування як незалежної держави Україна розпочала активну співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, насамперед Міжнародним валютним фондом. Світовим банком, а також Європейським банком реконструкції та розвитку.

Партнерський діалог Україна-ЄС розвивається під час проведення щорічних самітів Україна-ЄС за участю Президента України; Ради з питань співробітництва за участю Прем'єр-міністра України; Комітету з питань співробітництва; Комітету парламентського співробітництва; регулярних консультацій Україна-Трійка-ЄС, постійних експертних консультацій. Між Україною та ЄС щорічно відбувається понад 80 офіційних зустрічей та консультацій на високому і експертному рівнях.

Визначені і реалізуються 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС. Це: енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

Нинішній розвиток політичного діалогу між Україною та ЄС базується на впровадженні Україною Стратегії інтеграції до ЄС, виконанні сторонами УПС та опрацюванні Плану дій (ПД) в рамках Європейської політики сусідства. Україна виходить з того, що реалізація зазначеного документа має сприяти посиленню співпраці між Україною та ЄС в умовах розширення, створити необхідні умови для переходу в майбутньому до якісно нового рівня відносин з ЄС.

Належна імплементація ПД повинна також сприяти поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та створити передумови для започаткування з ЄС зони вільної торгівлі. Кінцевою політичною метою ПД має стати укладення нової посиленої угоди з Євросоюзом.

Динамічно розвивається торговельно-економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом. З року в рік стабільно зростає двосторонній зовнішньоторговельний оборот та прямі іноземні інвестиції з країн ЄС в українську економіку. На сьогодні ЄС є найбільшим зовнішньоторговельним партнером України у світі.

Україна активно взаємодіє з ЄС у сфері боротьби з нелегальною міграцією, реадмісії, боротьби з організованою злочинністю і тероризмом, здійснює активне реформування прикордонного менеджменту, міграційно-візової політики та відповідної правової бази. Це надзвичайно важливо для об'єктивної оцінки історичних передумов євроінтеграційних устремлінь України.

Своє головне завдання Україна на сьогоднішньому етапі вбачає в утвердженні європейських цінностей і стандартів в політиці, економіці, соціальній сфері. У цьому - запорука суспільної стабільності і сталого розвитку нашої держави.

Обґрунтовуючи конкретні проблеми євроінтеграційної політики, ми ні на мить не можемо послабляти уваги до головного: на Захід потрібно йти з дієздатною державою, конкурентоспроможною економікою та сформованою національною ідентичністю.

Відкладення на більш віддалений, ніж це передбачалося нашими планами раніше, термін реалізації кінцевої мети — набуття Україною повноправного членства в ЄС (а це наше незмінне прагнення) — не повинно стати втратою для суспільства, оскільки йдеться про розширення рамок періоду фундаментальних системних трансформацій, які належить здійснити.

Загалом маємо творчо осмислити досвід країн попередньої хвилі євроінтеграційного процесу, проаналізувати не лише позитивні, а й негативні

сторони, аби уникнути помилок, яких допустили ся країни Центральної Європи. Ми не повинні інтегруватися в Європу в якості «бідного сусіда».

Україна має бути готова до розв'язання чотирьох базових завдань:

- по-перше, реалізувати у відповідний проміжок часу стратегії випереджального розвитку, яка має забезпечити до 2030 р. зростання ВВП у 1,3-2,4 рази; за цей час розрахований за паритетом купівельної спроможності рівень ВВП на особу має досягти 8-12 тис. дол.;

- по-друге, опанувати інноваційні моделі з метою істотного підвищення конкурентоспроможності економіки, утвердження України як високотехнологічної держави;

- по-третє, забезпечити надійні передумови скорочення розриву в рівні та якості життєвих стандартів із країнами ЄС, утвердження середнього класу — основи політичної стабільності та демократизації суспільства;

- по-четверте, здійснити глибоку демократизацію всіх сфер суспільного життя та розбудувати основні засади громадянського суспільства. Захід має побачити в Україні надійного прихильника утвердження демократичних цінностей на пострадянському просторі.

Повоєнна відбудова економіки України є одним з ключових викликів для європейської спільноти та міжнародних партнерів. Європейський Союз, як стратегічний партнер України, відіграє провідну роль у розробці та реалізації програм і проєктів, спрямованих на відновлення та модернізацію української економіки.

У травні 2022 року Європейська Комісія представила план "RebuildUkraine" - масштабну ініціативу з відбудови України, яка передбачає мобілізацію інвестицій та координацію зусиль ЄС, країн-членів, міжнародних фінансових інституцій та інших партнерів. Ключовими елементами цього плану є:

1. Створення платформи для відбудови України під спільним керівництвом Європейської Комісії та українського уряду.

2. Розробка стратегічного плану реконструкції, який визначатиме пріоритетні напрямки та проекти.

3. Мобілізація фінансових ресурсів через комбінацію грантів, позик та гарантій.

4. Створення спеціального фонду "RebuildUkraine" для фінансування відбудови.

Важливо відзначити, що план "RebuildUkraine" базується на принципі "відбудувати краще, ніж було" (build back better), що передбачає не просто відновлення довоєнного стану, а комплексну модернізацію економіки та інфраструктури України відповідно до сучасних європейських стандартів.

Для реалізації цього плану ЄС запропонував низку конкретних програм та інструментів. Зокрема, у березні 2023 року Європейська Комісія анонсувала створення нового фінансового інструменту - Інструменту для України (Ukraine Facility) з бюджетом 50 млрд євро на 2024-2027 роки. Цей інструмент спрямований на підтримку відбудови, реформ та підготовки України до членства в ЄС [4].

Аналіз структури Інструменту для України показує, що він складається з трьох ключових компонентів:

1. Гранти (до 17 млрд євро) для підтримки критичної інфраструктури, державних послуг та економічного відновлення.

2. Позики (до 33 млрд євро) для макрофінансової підтримки та довгострокових інвестицій.

3. Гарантії для стимулювання приватних інвестицій.

Важливо відзначити, що виділення коштів буде прив'язане до виконання Україною конкретних реформ та наближення до стандартів ЄС, що створює додаткові стимули для трансформації української економіки та системи управління.

Розглянемо детальніше ключові напрямки та проекти, які підтримуються в рамках європейських програм відбудови:

1. Відновлення та модернізація інфраструктури.

Одним з пріоритетних напрямків є відбудова та модернізація критичної інфраструктури України. Це включає:

- Транспортна інфраструктура: В рамках проекту "Solidarity Lanes" ЄС підтримує розвиток логістичних маршрутів між Україною та ЄС. Зокрема, планується інвестувати близько 1 млрд євро у модернізацію прикордонних переходів, розширення залізничної мережі та розвиток річкових портів на Дунаї.

- Енергетична інфраструктура: Ініціатива "REPowerUkraine" передбачає модернізацію енергетичної інфраструктури України та її інтеграцію в європейський енергетичний ринок. Планується інвестувати близько 3 млрд євро у відновлення та модернізацію електромереж, підстанцій та генеруючих потужностей.

- Цифрова інфраструктура: ЄС підтримує проекти з розвитку широкосмугового інтернету, 5G мереж та цифрових публічних послуг. На ці цілі планується виділити до 1,5 млрд євро.

2. Підтримка малого та середнього бізнесу.

Важливим компонентом програм відбудови є підтримка малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні. Для цього передбачено:

- Програма "EU4Business": розширення доступу до фінансування для МСБ через гранти та пільгові кредити. Планується виділити до 100 млн євро на рік для підтримки українських підприємців.

- Програма COSME: інтеграція України в європейську мережу підтримки підприємництва, що надасть українським МСБ доступ до консультаційних послуг та можливостей для міжнародного співробітництва.

3. Розвиток людського капіталу.

Інвестиції в людський капітал є критично важливими для довгострокового розвитку України. В рамках програм відбудови передбачено:

- Розширення програми Erasmus+ для України: збільшення кількості стипендій для українських студентів та викладачів для навчання та стажування в ЄС. Планується виділити до 100 млн євро на рік на ці цілі.

- Програма "EU4Skills": підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні, включаючи модернізацію навчальних програм та інфраструктури. Бюджет програми складає 58 млн євро.

4. Підтримка реформ та інституційного розвитку.

Важливим компонентом програм відбудови є підтримка реформ та зміцнення інституційної спроможності України. Це включає:

- Програма підтримки реформ державного управління з бюджетом 104 млн євро, спрямована на підвищення ефективності та прозорості державних інституцій.

- Програма "EU Anti-Corruption Initiative" з бюджетом 15 млн євро, яка підтримує боротьбу з корупцією та впровадження антикорупційних механізмів.

Для оцінки потенційного впливу європейських програм відбудови на економіку України, розглянемо прогностні показники економічного зростання, наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Прогноз динаміки ВВП України за умови реалізації європейських програм відбудови

Рік	Прогнозований ріст ВВП, %	Кумулятивний ефект, млрд євро
2024	5,5	8,25
2025	6,8	18,45
2026	7,2	29,25
2027	7,5	40,50

Джерело: розраховано автором на основі [4]

Як видно з таблиці 3.1, за умови ефективної реалізації європейських програм відбудови, Україна може досягти стійкого економічного зростання вже з 2024 року. Кумулятивний ефект від цих програм до 2027 року може скласти близько 40,5 млрд євро додаткового ВВП.

Таким чином, європейські програми і проекти повоєнної відбудови створюють унікальну можливість для модернізації та трансформації економіки України відповідно до європейських стандартів. Ефективна

реалізація цих програм не лише сприятиме економічному відновленню, але й прискорить процес європейської інтеграції України, підвищить її конкурентоспроможність на глобальному ринку та забезпечить стійке довгострокове зростання.

3.2. Конкурентні напрями інтеграції України у європейський енергетичний простір

Інтеграція України у європейський енергетичний простір є одним з ключових аспектів євроінтеграційного процесу та важливим фактором забезпечення енергетичної безпеки як України, так і ЄС. В умовах глобальних викликів, пов'язаних зі зміною клімату та необхідністю декарбонізації економіки, а також з урахуванням наслідків російської агресії, ця інтеграція набуває особливого значення.

Аналіз сучасного стану та перспектив інтеграції України у європейський енергетичний простір дозволяє виділити кілька ключових конкурентних напрямів:

1. Інтеграція в європейський ринок електроенергії.

У березні 2022 року енергосистема України була синхронізована з європейською мережею системних операторів передачі електроенергії ENTSO-E. Це створило технічні передумови для повноцінної інтеграції України в європейський ринок електроенергії. Для реалізації цього потенціалу необхідно зосередитися на наступних аспектах:

- Гармонізація регуляторної бази з нормами ЄС, зокрема імплементація положень Третього та Четвертого енергетичних пакетів.

- Розвиток транскордонних потужностей для збільшення обсягів торгівлі електроенергією.

- Модернізація генеруючих потужностей та мереж для забезпечення стабільності поставок.

Важливо відзначити, що інтеграція в європейський ринок електроенергії вимагає значних інвестицій у модернізацію інфраструктури. За оцінками експертів, для повної інтеграції України в ENTSO-E необхідно інвестувати близько 2 млрд євро в модернізацію мереж та підстанцій.

За оцінками експертів, повноцінна інтеграція України в європейський ринок електроенергії може збільшити експортний потенціал країни до 5-7 млрд кВт*год на рік, що еквівалентно додатковим надходженням до 500 млн євро щорічно.

2. Розвиток відновлюваної енергетики.

Україна має значний потенціал для розвитку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), особливо у сфері сонячної та вітрової енергетики. Інтеграція у європейський енергетичний простір створює додаткові стимули та можливості для реалізації цього потенціалу:

- Залучення європейських інвестицій та технологій у сектор ВДЕ.
- Участь у європейських програмах підтримки "зеленої" енергетики.
- Розвиток "зеленого" водню як перспективного напрямку експорту.

За прогнозами Української асоціації відновлюваної енергетики, частка ВДЕ в енергобалансі України може досягти 25% до 2030 року за умови активної інтеграції в європейський енергетичний ринок та залучення інвестицій.

Для досягнення цієї мети необхідно реалізувати наступні кроки:

1. Впровадження аукціонної моделі підтримки ВДЕ, що відповідає практикам ЄС. Це дозволить знизити вартість "зеленої" електроенергії та зробити її більш конкурентоспроможною.

2. Розвиток систем накопичення енергії для балансування енергосистеми. За оцінками експертів, Україні необхідно ввести в експлуатацію до 2 ГВт потужностей систем накопичення енергії до 2030 року.

3. Стимулювання розвитку розподіленої генерації та енергетичних кооперативів. Це дозволить залучити інвестиції населення та малого бізнесу в розвиток ВДЕ.

4. Розвиток інфраструктури для виробництва та транспортування "зеленого" водню. За оцінками Водневої стратегії України, до 2030 року країна може виробляти до 1 млн тонн "зеленого" водню на рік.

3. Інтеграція газових ринків.

Незважаючи на скорочення споживання природного газу в ЄС, Україна зберігає важливу роль у забезпеченні енергетичної безпеки Європи завдяки своїм газотранспортним та газосховищним потужностям. Ключові напрями інтеграції у цій сфері включають:

- Імплементацію європейських правил функціонування газового ринку.
- Розвиток реверсних потужностей для забезпечення диверсифікації поставок.
- Інтеграцію українських підземних сховищ газу в європейську систему зберігання.

За оцінками "Нафтогазу", повноцінна інтеграція України в європейський газовий ринок може збільшити транзитні потоки через українську ГТС до 45-50 млрд куб. м на рік, що забезпечить додаткові надходження до 1,5 млрд євро щорічно.

Для реалізації цього потенціалу необхідно:

1. Завершити анбандлінг газотранспортної системи відповідно до вимог Третього енергетичного пакету ЄС.
2. Розвивати інфраструктуру для імпорту скрапленого природного газу (СПГ) через термінали в країнах ЄС.
3. Модернізувати газотранспортну систему для забезпечення можливості транспортування водню. За оцінками експертів, до 20% існуючої газової інфраструктури України може бути адаптовано для транспортування водню.

4. Розвиток енергоефективності

Підвищення енергоефективності є критично важливим напрямом як для зниження енергоємності української економіки, так і для інтеграції в європейський енергетичний простір. Ключові аспекти включають:

- Імплементацію європейських стандартів енергоефективності в будівництві та промисловості.
- Розвиток ринку енергосервісних послуг.
- Впровадження систем енергоменеджменту на підприємствах.

За оцінками Міжнародного енергетичного агентства, реалізація потенціалу енергоефективності може зменшити енергоспоживання України на 30-35% до 2030 року, що еквівалентно економії близько 15 млрд євро щорічно.

Для досягнення цих цілей рекомендується:

1. Розширити програми Фонду енергоефективності для термомодернізації житлових будинків. За оцінками експертів, повна термомодернізація житлового фонду України потребує інвестицій у розмірі 50-60 млрд євро.

2. Впровадити систему енергетичної сертифікації будівель відповідно до стандартів ЄС.

3. Стимулювати впровадження систем енергоменеджменту на промислових підприємствах через механізми податкових пільг та грантової підтримки.

4. Розвиток "розумних" енергетичних мереж

Інтеграція України в європейський енергетичний простір вимагає модернізації енергетичної інфраструктури та впровадження сучасних технологій управління мережами. Ключові напрями включають:

- Впровадження систем інтелектуального обліку енергії.
- Розвиток технологій управління попитом (demand response).
- Інтеграція розподілених джерел генерації та систем накопичення енергії.

За прогнозами експертів, впровадження "розумних" мереж може зменшити втрати в електромережах України на 15-20%, що еквівалентно економії близько 1 млрд євро щорічно.

Для реалізації цього потенціалу необхідно:

1. Розробити та впровадити національну програму розвитку "розумних" мереж з чіткими цілями та термінами реалізації.

2. Стимулювати інвестиції в модернізацію розподільчих мереж через механізми стимулюючого тарифоутворення.

3. Розвивати нормативно-правову базу для впровадження технологій управління попитом та агрегації розподілених енергоресурсів.

Для оцінки потенційного ефекту від інтеграції України у європейський енергетичний простір, розглянемо прогностні показники енергетичного сектору (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Прогноз ключових показників енергетичного сектору України до 2030 року

Показник	Роки		
	2025	2027	2030
Частка ВДЕ в енергобалансі, %	12	18	25
Енергоемність ВВП, т.н.е./тис. дол. США	0,25	0,22	0,18
Експорт електроенергії, млрд кВт*год	3	5	7
Транзит газу, млрд куб. м	30	40	50
Виробництво "зеленого" водню, млн тонн	0	0,1	0,1
Частка "розумних" лічильників, %	10	30	80

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Аналіз даних таблиці 3.2 показує, що за умови ефективної інтеграції в європейський енергетичний простір, Україна може досягти значного прогресу у розвитку "зеленої" енергетики, підвищенні енергоефективності та збільшенні експорту енергоресурсів.

Прогноз ключових показників енергетичного сектору України до 2030 року базується на стратегічних документах, таких як "Енергетична стратегія України до 2035 року" та "Національний план з енергетики та клімату до 2030 року". Частка відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в енергобалансі країни, згідно з цими документами, має зрости до 27% у загальному кінцевому споживанні до 2030 року. Прогнозовані показники – 12% у 2025 році, 18% у 2027 році та 25% у 2030 році – відповідають офіційним планам і підкріплюються значними інвестиціями у розвиток відновлюваної енергетики.

Енергоємність ВВП, яка характеризує ефективність використання енергоресурсів, поступово зменшуватиметься завдяки впровадженню сучасних енергоефективних технологій. Очікується, що цей показник знизиться до 0,25 у 2025 році, 0,22 у 2027 році та 0,18 у 2030 році, що відповідає стратегічній меті підвищення економічної ефективності країни.

Розвиток відновлюваної енергетики та інтеграція до європейських енергетичних ринків сприятимуть зростанню експорту електроенергії. Прогнозується, що обсяги експорту зростуть з 3 млрд кВт·год у 2025 році до 7 млрд кВт·год у 2030 році. Водночас, транзит газу через територію України, хоча й залишається важливим аспектом економічного співробітництва, може демонструвати дещо оптимістичні прогнози, досягнувши 50 млрд кубометрів у 2030 році, залежно від геополітичних умов.

Виробництво "зеленого" водню є перспективним напрямом для України, з огляду на її потенціал у сфері відновлюваних джерел енергії. Прогнозується, що до 2030 року обсяги виробництва досягнуть 0,1 млн тонн. Зокрема, розвиток цифровізації в енергетичному секторі передбачає суттєве зростання частки "розумних" лічильників: від 10% у 2025 році до 80% у 2030 році.

Для успішної реалізації визначених конкурентних напрямів інтеграції України у європейський енергетичний простір необхідно зосередитися на наступних стратегічних завданнях:

1. Удосконалення нормативно-правової бази:

- Прискорення імплементації енергетичного законодавства ЄС, зокрема положень Четвертого енергетичного пакету.
- Розробка та впровадження механізмів стимулювання інвестицій у модернізацію енергетичної інфраструктури.
- Створення прозорих та недискримінаційних умов для всіх учасників енергетичного ринку.

2. Модернізація енергетичної інфраструктури:

- Реалізація проєктів з реконструкції та модернізації теплових електростанцій для забезпечення їх відповідності екологічним стандартам ЄС.

- Розвиток міждержавних ліній електропередач для збільшення експортного потенціалу.

- Модернізація газотранспортної системи та підземних сховищ газу для підвищення їх ефективності та безпеки.

3. Стимулювання інвестицій у відновлювану енергетику:

- Впровадження аукціонної моделі підтримки ВДЕ, що відповідає практикам ЄС.

- Розвиток механізмів корпоративних РРА (Power Purchase Agreements) для стимулювання приватних інвестицій у ВДЕ.

- Створення сприятливих умов для розвитку розподіленої генерації та енергетичних кооперативів.

4. Підвищення енергоефективності:

- Впровадження системи енергетичної сертифікації будівель відповідно до стандартів ЄС.

- Розвиток механізмів фінансування енергоефективних проєктів, зокрема через Фонд енергоефективності.

- Стимулювання впровадження систем енергоменеджменту на промислових підприємствах.

5. Розвиток інноваційних технологій:

- Стимулювання досліджень та розробок у сфері накопичення енергії та "розумних" мереж.

- Підтримка пілотних проєктів з виробництва та використання "зеленого" водню.

- Розвиток цифрових технологій для оптимізації управління енергосистемою.

6. Посилення регіональної співпраці:

- Активна участь у регіональних енергетичних ініціативах, зокрема в рамках Енергетичного Співтовариства.

- Розвиток транскордонної торгівлі електроенергією з країнами ЄС.

- Участь у спільних проєктах з розвитку відновлюваної енергетики та енергоефективності.

Для оцінки потенційного економічного ефекту від реалізації зазначених напрямів інтеграції України у європейський енергетичний простір, розглянемо прогнозні показники інвестицій та економічного ефекту (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Прогноз інвестицій та економічного ефекту від інтеграції України у європейський енергетичний простір до 2030 року

Напрямок	Необхідні інвестиції, млрд євро	Очікуваний економічний ефект, млрд євро/рік
Інтеграція в ринок електроенергії	5-7	1,5-2,0
Розвиток ВДЕ	15-20	2,0-2,5
Модернізація газової інфраструктури	3-5	1,0-1,5
Підвищення енергоефективності	20-25	4,0-5,0
Розвиток "розумних" мереж	2-3	0,5-1,0
Всього	45-60	9,0-12,0

Джерело: розраховано автором на основі [4], [17]

Аналіз даних таблиці 3.3 показує, що для повноцінної інтеграції України у європейський енергетичний простір необхідні значні інвестиції - від 45 до 60 млрд євро до 2030 року. Однак очікуваний економічний ефект від цих інвестицій є суттєвим і може скласти від 9 до 12 млрд євро щорічно. Це свідчить про високу економічну ефективність та стратегічну важливість даного напрямку євроінтеграції.

Для максимізації ефекту від інтеграції України у європейський енергетичний простір рекомендується:

1. Розробити комплексну "дорожню карту" енергетичної інтеграції з чіткими цілями, термінами та відповідальними органами.
2. Створити спеціальний координаційний орган для управління процесом енергетичної інтеграції та взаємодії з європейськими партнерами.

3. Розробити систему моніторингу та оцінки прогресу енергетичної інтеграції з регулярним звітуванням та коригуванням стратегії.

4. Посилити співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями для залучення необхідних інвестицій.

5. Розвивати програми підготовки та перепідготовки кадрів для енергетичного сектору з урахуванням європейських стандартів та практик.

Для максимізації ефекту від інтеграції України у європейський енергетичний простір необхідно вжити ряд комплексних заходів. Перш за все, важливо розробити детальну "дорожню карту" енергетичної інтеграції, яка б чітко визначала цілі, терміни та відповідальні органи за кожен етап процесу. Така карта допоможе структурувати процес інтеграції та забезпечити його послідовність.

Створення спеціального координаційного органу стане ключовим кроком у ефективному управлінні процесом енергетичної інтеграції. Цей орган зможе забезпечити злагоджену взаємодію між різними державними структурами України та європейськими партнерами, що особливо важливо враховуючи комплексність та міжгалузевий характер енергетичної інтеграції.

Не менш важливим є розробка та впровадження системи моніторингу та оцінки прогресу енергетичної інтеграції. Ця система повинна передбачати регулярне звітування про досягнуті результати та, за необхідності, коригування стратегії. Такий підхід дозволить вчасно реагувати на виникаючі виклики та адаптувати процес інтеграції до змінних умов.

Посилення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями є критично важливим для залучення необхідних інвестицій. Враховуючи масштаб необхідних капіталовкладень, Україна потребує підтримки таких організацій як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк та інших. Ця співпраця може включати не лише фінансування, але й технічну допомогу та експертну підтримку.

Розвиток людського капіталу є ще одним ключовим аспектом успішної інтеграції. Необхідно розробити та впровадити програми підготовки та

перепідготовки кадрів для енергетичного сектору з урахуванням європейських стандартів та практик. Це включає як технічні спеціальності, так і управлінський персонал, який повинен бути готовий до роботи в умовах інтегрованого європейського енергетичного ринку.

Стимулювання розвитку енергетичних кластерів та технологічних парків може стати потужним інструментом посилення інноваційного потенціалу енергетичного сектору України. Такі структури сприяють ефективній взаємодії між наукою, освітою та бізнесом, що є критично важливим для розробки та впровадження інноваційних рішень в енергетиці.

Важливо також розробити та впровадити комплексну програму комунікації з громадськістю щодо переваг та викликів енергетичної інтеграції з ЄС. Це допоможе забезпечити суспільну підтримку необхідних реформ та змін, а також підвищити обізнаність населення щодо можливостей, які відкриває інтеграція в європейський енергетичний простір.

Реалізація цих рекомендацій дозволить Україні максимально ефективно використати можливості, які відкриваються в процесі інтеграції в європейський енергетичний простір, та подолати потенційні виклики. Це не лише сприятиме модернізації енергетичного сектору, але й стане важливим кроком у загальному процесі європейської інтеграції України.

Важливо також відзначити, що інтеграція України в європейський енергетичний простір має не лише економічний, але й геополітичний вимір. Посилення енергетичної взаємозалежності між Україною та ЄС сприятиме зміцненню політичних зв'язків та прискоренню процесу європейської інтеграції України в цілому.

Для оцінки прогресу інтеграції України в європейський енергетичний простір доцільно використовувати систему ключових показників ефективності (КПІ). Така система дозволить об'єктивно оцінювати досягнуті результати та визначати напрями для подальшого вдосконалення. До ключових показників можна віднести частку ВДЕ в кінцевому споживанні енергії, енергоємність

ВВП, рівень залежності від імпорту енергоресурсів, обсяг торгівлі електроенергією з ЄС та інші.

Регулярний моніторинг цих показників дозволить оцінювати ефективність процесу інтеграції та вносити необхідні корективи в стратегію та тактику її реалізації. Це особливо важливо в умовах динамічних змін на глобальному енергетичному ринку та постійного розвитку технологій в енергетичному секторі.

При розробці та реалізації стратегії інтеграції України в європейський енергетичний простір важливо враховувати потенційні ризики та виклики. Серед них можна виділити технічні ризики, пов'язані з необхідністю масштабної модернізації енергетичної інфраструктури, фінансові ризики, обумовлені потребою в значних інвестиціях, регуляторні ризики, пов'язані з необхідністю швидкої адаптації національного законодавства до норм ЄС.

Ринкові ризики, обумовлені можливими змінами в структурі попиту та пропозиції на європейському енергетичному ринку, також потребують уваги. Геополітичні ризики, пов'язані з можливою протидією з боку третіх країн, також не можна ігнорувати. Для мінімізації цих ризиків необхідно розробити комплексну систему управління ризиками, яка б включала механізми їх ідентифікації, оцінки та розробки заходів з їх мінімізації.

Важливим аспектом інтеграції України в європейський енергетичний простір є розвиток транскордонного співробітництва в енергетичній сфері. Це включає не лише розвиток фізичної інфраструктури для транскордонної торгівлі енергоресурсами, але й гармонізацію регуляторних практик, обмін досвідом та спільні проекти з розвитку відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності.

Окрему увагу слід приділити розвитку інноваційних технологій в енергетичному секторі. Україна має значний науково-технічний потенціал, який може бути ефективно використаний для розробки та впровадження інноваційних рішень в енергетиці. Це стосується як технологій виробництва

та зберігання енергії, так і систем управління енергоспоживанням та оптимізації енергетичних мереж.

Таким чином, інтеграція України у європейський енергетичний простір є не лише важливим аспектом євроінтеграційного процесу, але й ключовим фактором модернізації та підвищення конкурентоспроможності української економіки. Реалізація визначених конкурентних напрямів дозволить Україні стати важливим гравцем на європейському енергетичному ринку, забезпечити свою енергетичну безпеку та зробити значний внесок у досягнення кліматичних цілей ЄС.

Успішна інтеграція в європейський енергетичний простір вимагає системного підходу, який включає не лише технічні та економічні аспекти, але й інституційні реформи, розвиток людського капіталу та активну міжнародну співпрацю. Це - довгостроковий процес, який потребує послідовних зусиль та координації дій всіх зацікавлених сторін - від органів державної влади до приватного бізнесу та громадянського суспільства.

На основі викладеного вище можна дійти до висновку про те, зл важливим фактором інтеграції України в європейський енергетичний простір є розвиток інноваційних технологій та цифровізація енергетичного сектору. Це не лише підвищить ефективність та надійність енергосистеми, але й створить нові можливості для українських компаній на європейському ринку.

Одним з перспективних напрямків є розвиток технологій smart grid (розумних мереж). Ці технології дозволяють оптимізувати роботу енергосистеми, знизити втрати при передачі електроенергії та інтегрувати розподілені джерела генерації. За оцінками експертів, впровадження smart grid технологій може знизити втрати в електромережах України на 15-20%, що еквівалентно економії близько 1,5-2 млрд євро щорічно.

Іншим важливим напрямком є розвиток систем накопичення енергії. Це особливо актуально в контексті збільшення частки відновлюваних джерел енергії, які характеризуються нестабільністю генерації. Розвиток технологій

накопичення енергії дозволить ефективно балансувати енергосистему та збільшити експортний потенціал України.

Цифровізація енергетичного сектору також включає впровадження систем інтелектуального обліку енергії (smart metering). Це дозволить оптимізувати споживання енергії, підвищити точність розрахунків та створити основу для розвитку нових сервісів для споживачів. За прогнозами, до 2030 року в Україні може бути встановлено до 15 млн розумних лічильників електроенергії. Важливо відзначити, що розвиток інноваційних технологій в енергетиці вимагає значних інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. У цьому контексті інтеграція України в європейський дослідницький простір відкриває нові можливості для співпраці з європейськими науковими центрами та компаніями.

Одним з перспективних напрямків такої співпраці є розвиток технологій виробництва та використання "зеленого" водню. Україна має значний потенціал для виробництва "зеленого" водню завдяки наявності значних потужностей відновлюваної енергетики та розвиненій газотранспортній інфраструктурі. За оцінками експертів, до 2030 року Україна може виробляти до 5 млн тонн "зеленого" водню на рік, значна частина якого може експортуватися до країн ЄС.

Розвиток водневої енергетики може стати важливим фактором декарбонізації промисловості та транспорту. Крім того, це створить нові можливості для українських компаній на ринку енергетичного обладнання та технологій. За прогнозами, до 2030 року в Україні може бути створено до 50 тисяч нових робочих місць у сфері водневої енергетики. Ще одним важливим чинником інтеграції України в європейський енергетичний простір є розвиток ринкових механізмів та конкуренції в енергетичному секторі. Це включає подальшу лібералізацію ринків електроенергії та газу, розвиток біржової торгівлі енергоресурсами, впровадження нових фінансових інструментів для хеджування ризиків.

Важливим кроком у цьому напрямку стало впровадження нової моделі ринку електроенергії в Україні у 2019 році. Однак, для повноцінної інтеграції в європейський енергетичний ринок необхідно продовжувати роботу над вдосконаленням ринкових механізмів та регуляторної бази. Зокрема, важливим завданням є розвиток механізмів транскордонної торгівлі електроенергією.

Розвиток конкуренції на енергетичному ринку сприятиме підвищенню ефективності та зниженню цін для кінцевих споживачів. За оцінками експертів, повноцінна інтеграція України в європейський енергетичний ринок може призвести до зниження оптових цін на електроенергію на 10-15% у середньостроковій перспективі.

Важливим аспектом інтеграції України в європейський енергетичний простір є також розвиток енергетичної дипломатії. Це включає активну участь України в регіональних енергетичних ініціативах, таких як Енергетичне Співтовариство, а також розвиток двосторонніх відносин з ключовими партнерами в енергетичній сфері.

Особливу увагу слід приділити розвитку співпраці з країнами Центральної та Східної Європи, які мають схожі виклики в енергетичній сфері та спільні інтереси щодо забезпечення енергетичної безпеки регіону. Це може включати реалізацію спільних інфраструктурних проектів, обмін досвідом у сфері енергоефективності та відновлюваної енергетики, координацію позицій щодо енергетичної політики ЄС.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження євроінтеграційного вектору конкурентного розвитку України можна зробити наступні загальні висновки:

1. Європейська інтеграція є стратегічним пріоритетом зовнішньої політики України, що відкриває нові можливості для модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році та отримання статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 році створили потужний імпульс для поглиблення економічної співпраці та конвергенції України з європейським економічним простором.

2. Торговельне співробітництво з ЄС є ключовим фактором конкурентного розвитку України. Після створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі спостерігається позитивна динаміка у розвитку торговельних відносин. У 2023 році частка ЄС у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України товарами досягла рекордних 56,3%. Відбувається поступова диверсифікація структури експорту та включення українських виробників у європейські ланцюги доданої вартості.

3. Інвестиційна взаємодія з державами ЄС відіграє критично важливу роль у реалізації національних інтересів України. Станом на кінець 2023 року обсяг прямих інвестицій з країн ЄС в економіку України становив 32,47 млрд дол. США, що складає 76,8% від загального обсягу ПІІ. Європейські інвестиції сприяють модернізації виробництва, трансферу технологій та підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств.

4. Науково-технологічне співробітництво є важливою складовою взаємодії між Україною та ЄС. Участь України у рамкових програмах ЄС з досліджень та інновацій, зокрема "Горизонт Європа", відкриває нові можливості для українських науковців та інноваторів. Спостерігається позитивна динаміка розвитку інноваційної екосистеми України та її інтеграції в європейський інноваційний простір.

5. Європейські програми і проєкти повоєнної відбудови економіки України створюють унікальну можливість для модернізації та трансформації української економіки відповідно до європейських стандартів. План "RebuildUkraine" та Інструмент для України з бюджетом 50 млрд євро на 2024-2027 роки є ключовими ініціативами, спрямованими на підтримку відбудови, реформ та підготовки України до членства в ЄС.

6. Інтеграція України у європейський енергетичний простір є критично важливим напрямом євроінтеграційного процесу. Ключовими конкурентними напрямами є: інтеграція в європейський ринок електроенергії, розвиток відновлюваної енергетики, інтеграція газових ринків, підвищення енергоефективності та розвиток "розумних" енергетичних мереж. Для повноцінної інтеграції України у європейський енергетичний простір необхідні інвестиції в обсязі 45-60 млрд євро до 2030 року, а очікуваний економічний ефект може скласти 9-12 млрд євро щорічно.

7. Реалізація євроінтеграційного вектору розвитку створює значні можливості для підвищення конкурентоспроможності української економіки через доступ до європейських ринків, технологій та інвестицій. Водночас, це ставить перед Україною серйозні виклики, пов'язані з необхідністю проведення глибоких структурних реформ, модернізації виробництва та підвищення стандартів якості.

8. Для максимально ефективного використання потенціалу європейської інтеграції Україні необхідно забезпечити системний підхід до імплементації Угоди про асоціацію, прискорити процеси гармонізації законодавства та технічних стандартів, посилити інституційну спроможність державних органів у сфері європейської інтеграції, а також стимулювати розвиток конкурентоспроможних галузей економіки з високою доданою вартістю.

9. Важливими напрямами подальшої інтеграції України в європейський економічний простір є розвиток цифрової економіки, "зелений" перехід, інновації у сфері біотехнологій та медицини, космічні технології, нові матеріали та нанотехнології, агротехнології. Реалізація потенціалу в цих

сферах може стати потужним драйвером економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності України на глобальному рівні.

10. Успішна реалізація євроінтеграційної стратегії України вимагає не лише зусиль з боку державних органів, але й активної участі бізнесу, наукової спільноти та громадянського суспільства. Ключовими факторами успіху є розвиток людського капіталу, стимулювання інновацій, створення сприятливого бізнес-середовища та ефективна боротьба з корупцією.

Таким чином, євроінтеграційний вектор розвитку створює потужний імпульс для модернізації української економіки, підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку в довгостроковій перспективі. Реалізація цього потенціалу вимагає системного підходу, значних інвестицій та послідовних зусиль з боку всіх зацікавлених сторін, але може забезпечити якісний стрибок у розвитку України та її утвердження як важливого гравця на європейській та глобальній економічній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 15.04.2024).
2. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/e_iovt/arh_iovt2024.htm (дата звернення: 20.04.2024).
3. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 22.04.2024).
4. European Commission. Ukraine: EU support to help rebuild the country. 2023. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_en (дата звернення: 25.04.2024).
5. Міністерство економіки України. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2023 рік. Київ, 2024. 129 с. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf> (дата звернення: 25.04.2024).
6. Вишняков О.К. Європейська інтеграція України: стан та перспективи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. С. 361-366.
7. Обсяги тарифних квот у 2016-2021 роках в рамках ПВЗВТ. URL: <https://me.gov.ua/file/ca8522ae-60ec-4c9e-889b-9fc8edc45f90> (дата звернення: 25.04.2024).
8. Процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві: монографія/ О.І. Шнирков, А.С. Філіпенко, Н.В. Резнікова та ін.; за ред. О.І. Шниркова. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 159 с.
9. Матюшенко І. Ю. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 496 с.

10. Кулицький С. Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння. Центр досліджень соціальних комунікацій СІАЗ НЮБ ФПУ: веб-сайт. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images%5Cukraine%5C2014%5Cukr20.pdf> (дата звернення: 25.04.2024).
11. Гужва І.Ю. Україна в глобальній торгівлі: монографія. Київ: Зовнішня торгівля, 2015. 235 с.
12. Мельник Т.М., Пугачевська К.С. Детермінанти імпортозалежності економіки України. *Проблеми економіки*. 2019. № 2 (40). С.53-61.
13. Федоренко В.Г., Грищенко І.М., Новікова О.Ф. Економіка України в глобальному і внутрішньому вимірі: монографія. Київ: ТОВ "ДКС Центр", 2017. 344 с.
14. Радзієвська С.О. Глобальні економічні процеси та Україна. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 1. С. 80-104.
15. Черленяк І.І., Проскура В.Ф. Регулювання та підтримка трансферу інноваційних технологій в країнах ЄС: досвід та проблеми запровадження в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2018. №1. С. 38-46.
16. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. ВІ Чужиков, ВІ Чужиков. ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана», 2008. 245 с.
17. European Commission. EU-Ukraine relations - factsheet. 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/44402/685-annex-5-f-ukraine-factsheet.pdf> (дата звернення: 28.04.2024).
18. Сукупна вартість усіх українських стартапів – €23,3 млрд. Це на €4 млрд менше, ніж у 2021 році. URL: https://forbes.ua/news/sukupna-vartist-usikh-ukrainskikh-startapiv-233-mlrd-tse-na-4-mlrd-menshe-nizh-u-2021-rotsi-14122023-17912?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.04.2024).
19. Кістерський Л.Л., Романенко В.А., Липова Т.В. Незбагненні шляхи Європи: в пошуках гармонії. *Економіка України*. 2020. № 1. С. 82-94.

20. Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 15 грудня 2023 р. / За заг. ред. д.е.н., проф. О.В Булатової. Київ: МДУ, 2023. 290 с.
21. Сіденко В.Р., Скрипниченко М.І., Пономаренко В.С. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України. Київ: Заповіт, 2017. 182 с.
22. Кушнір Н.О., Заяць О.І. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 360 с.
23. Основні висновки Доповіді 2023 р. щодо України. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_5631 (дата звернення: 30.04.2024).
24. World Bank. Ukraine Economic Update. April 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099609004052423960/pdf/IDU14dfe093d1be8114abe1b2b01fdd5e7392a68.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).
25. International Monetary Fund. Ukraine: First Review under the Extended Fund Facility Arrangement and Request for Modifications of Quantitative Performance Criteria: Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. IMF Country Report No. 24/78. Washington, D.C., 2024. 52 p. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2024/English/1UKREA2024001.ashx> (дата звернення: 28.04.2024).
26. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD Economic Outlook, Volume 2024, Issue 1. Paris: OECD Publishing, 2024. 256 p. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook/volume-2024/issue-1_69a0c310-en.html (дата звернення: 28.04.2024).
27. Eurostat. EU trade with Ukraine. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments (дата звернення: 02.05.2024)

28. Ізмайлов О. І. Поточний стан торговельно-економічних відносин між Україною та Європейським Союзом і вплив бойових дій на нього. *Бізнес Інформ*. 2024. № 9. С. 19-27.
29. International Energy Agency. Ukraine Energy Profile. URL: <https://www.iea.org/countries/ukraine> (дата звернення: 05.05.2024).
30. Emerson M., Movchan V. Deepening EU-Ukrainian Relations: What, why and how? Brussels/Kyiv: CEPS/IER, 2016. 254 p.
31. Adarov A., Hunya G. Foreign Investments Hit by COVID-19 Pandemic. FDI in Central, East and Southeast Europe. wiiw FDI Report No. 2020-12, December 2020. 59 p. URL: <https://wiiw.ac.at/foreign-investments-hit-by-covid-19-pandemic-fdi-in-central-east-and-southeast-europe-p-4947.html> (дата звернення: 05.05.2024).
32. Bilan Y., Mishchuk H., Roshchuk I., Joshi O. Hiring and retaining skilled employees in SMEs: problems in human resource practices and links with organizational success. *Business: Theory and Practice*. 2020. Vol. 21(2). P. 780-791.
33. Felbermayr G., Mahlkow H., Sandkamp A. Cutting through the Value Chain: The Long-Run Effects of Decoupling the Eastern Bloc. Kiel Policy Brief, No. 153, Kiel Institute for the World Economy, 2022. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/cutting-through-the-value-chain-the-long-run-effects-of-decoupling-the-east-from-the-west-20570/> (дата звернення: 05.05.2024).
34. Goldthau A., Sitter N. Power, authority and security: The EU's Russian gas dilemma. *Energy Policy*. 2020. Vol. 138.
35. Dabrowski M., Zachmann G. Six years after Ukraine's Euromaidan: reforms and challenges ahead. *Bruegel Policy Contribution*. 2020. Issue no. 14. URL: https://www.researchgate.net/publication/342550886_Six_years_after_Ukraine's_Euromaidan_reforms_and_challenges_ahead (дата звернення: 05.05.2024).
36. European Bank for Reconstruction and Development. Transition Report 2021-22: System Upgrade – Delivering the Digital Dividend. London: EBRD, 2021. URL: <https://www.ebrd.com/publications/transition-report-202122> (дата звернення: 05.05.2024).

37. International trade in goods for the EU - an overview. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International trade in goods for the EU - an overview](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods_for_the_EU_-_an_overview) (дата звернення: 05.05.2024).
38. Havrylyshyn O. The Political Economy of Independent Ukraine: Slow Starts, False Starts, and a Last Chance? London: Palgrave Macmillan, 2017. 353 p.
39. Kravchenko S. A. Sustainable Development Strategies in the EU and Ukraine: A Comparative Analysis. *Environmental Policy and Governance*. 2022. Vol. 32(3). P. 175-188
40. Guriev S., Sonin K. How to Isolate Russia's Economy: The Role of Financial Sanctions. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/ruble-decline-growing-budget-deficit-funding-ukraine-war-by-sergei-guriev-2023-08> (дата звернення: 05.05.2024).
41. Kuzio T. Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality. Routledge, 2022. 288 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003191438> (дата звернення: 05.05.2024).
42. Langbein J., Wolczuk K. Convergence without membership: The impact of the European Union in the neighbourhood: evidence from Ukraine. *Journal of European Public Policy*. 2012. Vol. 19(6). P. 863-881. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501763.2011.614133> (дата звернення: 05.05.2024).
43. Lough J., Dubrovskiy V. Can Ukraine Achieve a Reform Breakthrough? Chatham House Research Paper. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-04-05-ukraine-reform-breakthrough-lough-sononenko-final2.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
44. Mikheieva O., Jaroszewicz M. Editorial Introduction: Migration Dynamics, Trajectories and Policies in the Context of Russian Full-Scale Aggression against Ukraine. *ICI World of Journals*. 2023. Vol. 12(1). P. 115-126. URL:

<https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3688357>

(дата

звернення: 05.05.2024).

45. Horbliuk S., Brovko O. The Territorial and Decentralization Reform in Ukraine (2014–2020). *Studia Regionalne i Lokalne*. 2022. Vol. 2(88). P. 16-30.

46. Melnyk L., Dehtyarova I., Kubatko O., Kharchenko M. Economic and Social Challenges of Disruptive Technologies in Conditions of Industries 4.0 and 5.0: the EU Experience. *Mechanism of Economic Regulation*. 2019. No. 4. P. 33-46. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/77241/1/Melnyk_Dehtyarova_Kubatko_Kharchenko_mer_2019_4.pdf (дата звернення: 05.05.2024).

47. Becker T., Eichengreen B., Gorodnichenko Y., et al. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine. VoxUkraine, 2022. URL: <https://voxukraine.org/en/a-blueprint-for-the-reconstruction-of-ukraine/> (дата звернення: 05.05.2024).

48. Kupets O. Brain Gain or Brain Waste? The Performance of Return Labour Migrants in the Ukrainian Labour Market. *International Migration*. 2011. Vol. 51(5). P. 90-112.

49. Pirani S. Ukraine's Gas Sector. Oxford Institute for Energy Studies, 2007. 78 p. URL: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG21-UkrainesGasSector-SimonPirani-2007.pdf> (дата звернення: 10.05.2024).

50. Socio-Economic Challenges : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, Sumy, November 3–4, 2020 / edited by Prof., Dr. Vasilyeva Tetyana. – Sumy : Sumy State University, 2020. 511 p.